

„PRZYJACIEL CHRZEŚCIJAŃSKIEJ PRAWDY”

**Szkic monograficzny pierwszego polskiego
czasopisma teologicznego**

Wydał, przedmową, posłowiem i przypisami opatrzył

KS. DOMINIK I. BIALIC

PRZEDMOWA

W spuściznie pisarskiej śp. ks. Jana Kwolka (zm. 20 V 1958), scholastyka Kapituły przemyskiej, długoletniego profesora prawa kanonicznego i zasłużonego organizatora Archiwum Diecezji Przemyskiej, pozostał rękopis, zawierający szkic monograficzny wydawanego w Przemyśle w latach 1833—1840 pierwszego polskiego czasopisma teologicznego pt. „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy”. Rękopis liczy 95 kart formatu zeszytowego, zapisanych jednostronnie z szerokim marginesem.

Zachowane notatki robocze i korespondencja świadczą, że pracę tę czcigodny Autor rozpoczął w roku 1933, w setną rocznicę ukazania się pierwszego rocznika czasopisma. Zamierzał ją chyba kiedyś opublikować, może w setną rocznicę upadku pisma, w roku 1940, o czym świadczą słowa zakończenia: „Tym to poprzednikom naszym na chwałę, a żyjącym konfratrom na zachętę godziło się w stuletnią rocznicę poświęcić to wspomnienie”. Nie wykonał jednak zamiaru, przeszkodziła chyba wojna, po wojnie nawał bieżących zajęć, przygotowywanie synodu diecezjalnego (1955) a z pewnością też i drażniąca jego organizm od kilku lat choroba.

Wspomnienie nie zostało dopracowane do publikacji. Szczególnie zbyt szkicowo i urywkowo potraktowane są biogramy współpracowników pisma, oparte głównie na przekazach schematyzmów diecezjalnych. Przy czytaniu tego wspomnienia odczuwa się też jako pewien niedosyt brak obszerniejszej oceny omawianego czasopisma, brak współczesnych opinii i recenzji, ukazania go w kontekście historycznym na tle epoki czy porównania z ówczesnymi periodykami.

Kiedy jednak wobec zbliżającego się jubileuszu 600-lecia diecezji przemyskiej (1975) komitet diecezjalny zastanawiał się nad tematyką jubileuszowych publikacji, stwierdzono zgodnie, że nie może wśród nich braknąć pracy o „Przyjacielu Chrześcijańskiej Prawdy”. I przez pie-

tyzm dla czcigodnego śp. Autora postanowiono opublikować jego pracę w możliwie niezmienionej postaci. Dlatego też uzupełnione zostały tylko biogramy osób i to w niezbyt obszernym zakresie, by nie rozbudowywać artykułu oraz dodano przypisy.

Wyrażamy przekonanie, że opublikowana praca śp. ks. Kwolka zwróci uwagę na to pierwsze polskie czasopismo teologiczne i zachęci kogoś do wszechstronniejszego opracowania go.

I. TYTUŁ, WYGLĄD, PLAN

„Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy. Czasopismo Teologiczne dla oświecenia i zbudowania kapłanów najprzód, a potem katolickich chrześcijan. Ułożone przez X. Michała Korczyńskiego, Doktora s. Teol. Dziekana kat. Przemyskiego. Rocznik I. Zeszyt I. Styczeń, luty, marzec. W Przemysłu w Drukarni Biskupiej Obr. Gr. kat. 1833”.

Pod takim tytułem ukazał się z początkiem roku 1833 pierwszy zeszyt czasopisma teologicznego. Po tytule idzie motto wzięte z Justyna filozofa i męczennika, wyrażające pragnienie aby ludzie „nie zbaczali od nauki Zbawiciela”, oraz podziw dla jej majestatu i zbawiennych skutków¹. Programowy wstępny artykuł pt. „Układ dziełka” zapowiada, że pismo wychodzić będzie regularnie jako kwartalnik „na papierze niezłym”, cena przedpłaty wyniesie 2 fl. 30 kr. Hon. Mon. rocznie, tj. kwotę możliwie niską, celem pozyskania większej liczby czytelników, a „skład wewnętrzny dziełka taki zachowa się:

1. Z góry będzie zawsze rzecz o jakiejś ważnej prawdzie religijnej.
2. Potem powie się nieco w przedmiocie tyczącym się obyczajności. O obojgu mówiąc, zachowa się wzgląd na potrzeby chrześcijan katolickiego wyznania.
3. Dalej nastąpi albo rozprawa krótka o przymiotach lub powinnościach duszpasterza, albo wyłoży się jaka część liturgii naszej, jej obrzędów etc.
4. Znaczniejszą część dziełka zajmować zawsze będzie wiadomość o życiu, pismach, działaniach męża którego znakomitego w kościele katolickim, z czasów dawniejszych i nowszych; po czym porównanie obiedwóch nastąpi.
5. Rubryka: Literatura zawierać będzie w sobie doniesienia o wyjątkach użytecznych dzieł, zatrudni się rozbiorem tychże, zachęceniem do podjęcia się pożytecznej jakiejś pracy dla kościoła etc.
6. Pod rubryką: Rozmaitości umieszczać się będą listy pasterskie, doniesienia o promocjach, o zgonie osób duchownych w Galicji,

¹ „Pragnąłbym wielce, by wszyscy idąc podobną jak ja drogą, nie zbaczali od nauki Zbawiciela. Zamyka ona bowiem w sobie straszliwy jakiś majestat, a przy tym równie jest zdolną do poruszenia umysłów tych ludzi, co od prawej obłąkali się drogi, jak napawa słodyczą serca onych, którzy ją rozważają”. (Justyn filozof i męczennik w rozmowie z Żydem Tryfonem. Por. PG VI, col. 491. — W dalszych rocznikach

wiadomości o misjach, o ważniejszych zdarzeniach w kościele etc. Spis prenumerujących w ostatnim zeszycie każdego roku będzie umieszczonym”².

Ściśle wedle tego programu podzielono treść zeszytu obejmującego 120 stron druku formatu 8° na 6 działów. Druk drobny najlepszej wówczas w Przemysłu drukarni, urozmaicony nielicznymi i gustownymi acz skromnymi ozdobnikami, papier czerpany istotnie „niezły”, choć szorstkością swoją i szarością razi z początku nasz dotyk i wzrok, wypieszczone gładkim a lichym papierem nowoczesnym.

Taki zewnętrzny wygląd zachowało czasopismo we wszystkich swoich następnych zeszytach, których liczba ogólna wynosi 32 w ośmiu pełnych rocznikach (do roku 1840 włącznie)³. Zmieniała się tylko objętość zeszytów ale różnice były niewielkie: poniżej 100 str. spadły tylko 2 zeszyty w r. 1839 (niewątpliwie z powodu choroby i zgonu biskupa-redaktora), najmniejszy ma jednak stron 88, najgrubsze zeszyty ma rocznik ostatni 1840 liczący stron 142 + 194 + 192 + 378. Ostatni, zamykający wydawnictwo, najobszerniejszy zeszyt drukowano i rozesłano dopiero w r. 1843. Najmniejszy pod względem objętości rocznik 1839 liczy stron druku 410, wszystkie inne zbliżają się do stron 500, a cyfrę tę przekraczają roczniki 1838 (stron 516) i 1840 (str. 906). Ogółem zadrukowano w ośmiu rocznikach czasopisma stron 4212.

W tytule pisma pierwszą drobną zmianę wykazuje rocznik drugi 1834 w związku z awansem redaktora na biskupstwo przemyskie, przez uwidocznienie tej jego godności najprzód jako „Nominata Przemyskiego” (z. 2) wreszcie jako „Biskupa przemyskiego” (z. 4). W dodanym do z. 3 tegoż rocznika „Uwiadomieniu” z daty „15 Augusta 1834” (wydawnictwo było punktualne!) zapowiedział biskup-redaktor, że od przyszłego roku 1835 „czasopismo wychodzić będzie w Przemysłu pracą i piórem wezwanych do tego przez Ordynariat kapłanów”, cena będzie ta sama, rozmiary, treść i układ podobne, jak dotąd. Jednak już w tym roku 1834 zaznaczyła się pewna rozbudowa układu przez wydzielenie z działu „Rozmaitości” dwu osobnych działów, które od początku wydawnictwa w tymże dziale Rozmaitości się mieściły, a mianowicie: Historii Kościoła w Polsce oraz Listów pasterskich biskupów i papieża. W tymże drugim roczniku (z. 1) pojawiają się pierwsze nekrologi, jako nowy dział redakcyjny. W następnym III roczniku (1835) przybyły 2 nowe działy: Archeologia chrześcijańska i przekłady z Dzieł Ojców Kościoła. Na tym ustalono rozbudowę treści czaso-

(z wyj. 1840) stosowne motto podają odwrocia kart tytułowych pierwszych zeszytów. Stanowią je cytaty z Listów apostołskich.

² „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy” (PChP) 1833 z. 1 s. 3 n.

³ Poszczególne zeszyty w obrębie rocznika zachowują własną paginację.

pisma, mieszcząca się już odtąd aż do końca w około 10 rozdziałach. Od tegoż III rocznika, stosownie do poprzedniej zapowiedzi, w tytule, zamiast poprzedniego uwidocznienia nazwiska redaktora zaznaczono, że pismo „wydawane w Diecezyi Przemyskiej, pracy i pióra wezwanych do tego kapłanów”. Nazwiska tych współpracowników uwidoczniano odtąd w formie skróconej albo wprost samymi inicjałami pod poszczególnymi rozprawami. Wyjątkowo tylko w kilku wypadkach podano pełne nazwisko. Ta skromność autorska dobrze świadczy o powadze z jaką traktowali swoją pracę, nie szukając w niej swojej chwały, lecz niechęć bezinteresownie światła poważnej nauki teologicznej. Wzorem im był zresztą sam twórca pisma, biskup Korczyński, który w pierwszych dwu rocznikach jedynie w tytule zeszytów się podpisał, całą zaś ich zawartość wypełnił wartościowymi pracami bez podpisu, najprawdopodobniej wyłącznie własnego pióra, a i w dalszych rocznikach jedynie niektóre prace swymi inicjałami (nigdy pełnym nazwiskiem) zaznaczył, w wielu zaś nadal pracach anonimowych własne ukrył autorstwo.

Po śmierci biskupa Korczyńskiego (zm. 8 paźdz. 1839) wydane zeszyty ostatniego VIII rocznika 1840, jakkolwiek zawierają treść zgrupowaną w działach dawniej ustalonych, wykazują widoczne rozprzeżenie redakcji i brak sprężystego kierownictwa. Ostatni zaś likwidacyjny zeszyt gromadzi w dość chaotycznym układzie pozostałą w tece redakcyjnej resztę zebranych materiałów. Niektóre też prace ciągle pozostały bez dokończenia.

Tytuł zeszytów ostatniego rocznika utracił chlubne aż do roku 1839 oznaczenie swego celu (może przez wzgląd na nowego Pastora diecezji) i został skrócony w formie następującej: „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy. Czasopismo teologiczne pióra i pracy wezwanych do tego przez Ordynariat kapłanów...”

Tak anonimowo, po śmierci uczonego biskupa-redaktora, gdy następca wydawnictwu odmówił swego poparcia, kończyło ono swój sierocy żywot.

II. TWÓRCA I REDAKTOR

Michał Tomasz Korczyński urodził się dnia 13 grudnia 1784 r. w Tarnowcu, wiosce powiatu tarnowskiego⁴ lub Tarnawcu⁵, parafii Książnice, diecezji tarnowskiej, ze szlacheckich

⁴ Ks. W. Sarna, *Episkopat przemyski o. ł.*, Przemysł 1902 s. 528.

⁵ Ks. F. Pawłowski, *Premisla sacra*, Cracoviae 1869 s. 654, pisze „in villa Tarnawiec parochiae Książnicensis”. Dzisiaj nie ma takiej wioski w par. Książnice, ale we wsi Podleszany (w tejże parafii) był niegdyś folwark zw. Tarnowiec, więc chyba tam się urodził. Także *Hierarchy Cath. medii et recent. aevi*, vol. 7, Patavii 1868 s. 314 podaje jako miejsce urodzenia: Tarnowice, par. Książnice.

acz zubożonych rodziców, którzy już we wczesnej młodości go odumarli. Osierocony, szedł potem przez życie pod opieką różnych dobrych opiekunów. Szkoły ludowe rozpoczął w Tarnowie, skończył w Sanoku 1796 r., gimnazjum w Przemysłu 1801 r., potem filozofię we Lwowie 1805 r., gdzie też jako alumn przemyskiej diecezji przyjęty został na teologię do seminarium generalnego. Już po pierwszym roku teologii, gdy ujawniły się niepospolite jego zdolności, wysłał go biskup przemyski Antoni Gołaszewski do Wiednia na dalsze studia teologiczne, które ukończył jako alumn c.k. konwiktów na uniwersytecie wiedeńskim. Szczególnymi względami otaczał go dyrektor konwiktów ks. Franciszek Lang, kapłan świątliwy i uczony, wybitny pedagog i organizator szkolnictwa⁶.

Święcenia kapłańskie otrzymał Korczyński w Wiedniu 1808 r., a w roku następnym 1809 promował się tamże na doktora teologii. Tezy doktorskie, jakich przy tym musiał bronić, szkodziły mu przy późniejszej promocji na biskupstwo, gdyż znalazły się w nich błędy febronianizmu panującego naówczas w szkołach austriackich, czemu oczywiście najmniej był winien sam Korczyński. Wyjątki tych tez cytuje Pawłowski⁷. Drukowane były w Wiedniu pt. *Positiones e disciplinis theologicis, quas in universitate Viennensi etc. defendet...* (Wiedeń 1809 ss. 14)⁸.

W Przemysłu porucił mu biskup Gołaszewski obowiązki katechety w gimnazjum, które pełnił przez 2 lata (1810—1812), ucząc jednocześnie języka greckiego. Równocześnie pracował jako sekretarz konsystorza a ponadto w kapitule pełnił obowiązki prokuratora (rzecz dziwna, książd młody i spoza gremium kapituły!). Niezwykle jego zdolności wykorzystywał biskup Gołaszewski, który „niektóre sprawy biegłemu jego pióru poruczał” jak to później ogólnikowo w nekrologu zaznaczono⁹.

Wtedy spod jego to najprawdopodobniej pióra wyszło dziełko anonimowe, bez miejsca i roku druku wydane, ale niewątpliwie w Przemysłu w drukarni biskupiej Gołębiowskiego w 1810 roku drukowane pt. *Ordo vitae sacerdotaliter instituendae in usum Cleri Dioeceseos Premisliensis* (str. nłb 14). Jest to znakomicie opracowany podręcznik ascetyki kapłańskiej, ułożony po łacinie w treściwych punktach, obficie ozdobionych cytatami z Pisma św. i Ojców Kościoła. Część ogólna liczy punktów 32, potem uwagi „Pro quolibet Die” — punktów 11, „Pro quolibet Hebdomada” — punktów 2, „Pro quolibet Mense” — punktów 3, „Pro quolibet Anno” — punktów 3, „Pro fine vitae” — punktów 1. Uderza zupełny brak cytatów z przemyskich synodów czy biskupich procesów, chociaż jeżeli

⁶ Gdy umarł 10 IV 1835 poświęcił mu wdzięczny wychowanek ciepły nekrolog w PChP 1835 z. 4 s. 110—114.

⁷ Pawłowski, jw. s. 655.

⁸ Estr. II 430.

⁹ PChP 1839 z. 4 s. 110.

już nie dawniejsze znakomite Sierakowskiego, to bodaj niedawnego Betańskiego przeobfite mógł autor mieć w tej materii wzory. Opuszczenie to, przy charakterystycznym u Korczyńskiego rozmówianiu w cytatach, przekonuje mnie również o autorstwie świeżo wykształconego poza diecezją, a więc w oderwaniu od tradycji, doktora, chociaż zapewne przez dyskretny szacunek dla swego dawnego biskupa Gołaszewskiego, a może i z powodu braku rządowego placet, nie powołuje się on w swych późniejszych w tej materii pracach w „PChP” na owo dziełko. Zapomniane przez historyków i bibliografów, zasługuje ono na lepszą uwagę i ocenę, choćby dlatego, że pierwsza to po synodzie Szembeka 1723 r. i Ordynacjach Sierakowskiego, a ostatnia przed dziełami biskupa Pelczara, ascetyka kapłańska, na której długo wychowywały się pokolenia kapłanów diecezji przemyskiej i nie tylko przemyskiej, skoro przedrukowano je, również anonimowo we Lwowie 1845 r. pod tym samym tytułem¹⁰.

W roku 1812 opuścił ks. Korczyński Przemyśl, przenosząc się na probostwo w Zgórsku pod Tarnowem, patronatu swego oddanego z wiedeńskich czasów przyjaciela Józefa Maksymiliana hr. Ossolińskiego, uczonego mecenasa nauk, fundatora później lwowskiego zakładu jego imienia. Na probostwie pozostał przez lat 6, które w jego pracy wydawniczej stanowią lukę, nie całkiem jednak bezowocną. Tam bowiem przygotował ks. Korczyński najbliższe swoje dzieła: pastoralną wedle Sailera i katechizm.

Mianowany kanonikiem gremialnym kapituły jeszcze w roku 1816 lub 1817¹¹, widocznie nie objął jednak zaraz kanonii, skoro w Schem. 1818 widnieje nadal jako proboszcz w Zgórsku, a zarazem „Nominatus can. cathedr. Prem.”. Dopiero w listopadzie 1818 opuścił parafię, aby objąć w Przemyślu w kapitule prałacką godność scholastyka¹². Nie był to wówczas czczy tytuł, lecz łączyły się z tym ciężkie obowiązki generalnego inspektora szkolnictwa ludowego w całej diecezji. Niedługo potem 1820 r. wyniesiony do godności dziekana kapituły, zatrzymał jednak jeszcze, z braku nowego scholastyka, przez kilka lat aż do r. 1827 nadzór szkół. Równocześnie od r. 1817 aż do r. 1834 dźwigał urząd prokuratora, czyli zarządcy majątków kapituły, a w czasie dwukrotnego wakansu

¹⁰ Estr. III 310. Pod hasłem „Ordo” cytuje tylko słowa: (*Ordo*) — *vitae sacerdotalis instituendae*, Lwów 1845, w 8-ce, nie podając pełnego tytułu ani diecezji. Jeszcze krócej w t. X 218: „*Ordo vitae sacerdotalis*, Leop.”

¹¹ „*Schematismus Cleri Dioecesis Prem.*” 1817 s. 2. Schematyzmy na rok następny składano do druku zwykle pod koniec roku upływającego; zamieszczenie więc wiadomości o kanonii w Schem. 1817 mogłoby wskazywać na nominację w r. 1816. Pawłowski, jw. s. 655 podaje, że kanonikiem został w r. 1817.

¹² Autor nekrologu, PChP 1839 z 4 s. 110, nie wspomina o nominacji na kanonika, podając że scholastykiem został 18 XI 1818.

stolicy biskupiej 1824—26 i 1832—34 zarządzał też z wyboru kapituły majątkami biskupstwa. Nadzwyczaj sumienny i pracowity, pełnił też obowiązki referenta konsystorza, egzaminatora diecezjalnego, a i w katedrze nie zaniedbywał trudów kanonickich.

Na ten okres jego życia przypada również obfity plon autorski, świadczą chlubnie o jego pracowitości i zdolnościach.

Ogłosił więc:

1821 r. we Lwowie, drukiem Pillera, rozszerzony przekład z niemieckiego dzieła ks. Jana Michała Sailera pt. *Xiądz Pleban czyli Wizerunek dobrego dusz Pasterza Ignacego Walentego Heggelina, Plebana w Warthauzie... Przydane są ktemu Uwagi bezstronne, w różnych materjach, ściągające się do Duchowieństwa* (stron 270 + XCVIII)¹³.

Na początku dzieła znajdujemy dedykację tłumacza dla Józefa Maksymiliana Ossolińskiego, w której w serdecznej formie wyraża swą wdzięczność dla tego swojego dobrodzieja, pisząc m. in.: „Co mam i umiem, jest w największej części dziełem JW.W.M. Pana Dobrodzieja. Jego namową ośmielony, opuściłem dom i kilka lat strawiłem na naukach w stolicy”.

Następuje przedmowa tłumacza datowana w Zgórsku dnia 25 czerwca 1818 r., co dowodzi, że tamże dzieło już było skończone. Użala się w tej przedmowie na mały w Galicji ruch wydawniczy książek i małą ciekawość w czytaniu u kapłanów.

Sam żywot Heggelina, tłumaczony z Sailera, przedstawia w formie powieściowej zarys pastoralnej. Na końcu dodaje tłumacz własne, bardzo obszerne „Uwagi” w 11 rozdziałach, gdzie są cenne wiadomości bibliograficzne z polskiej teologii oraz uczone notatki o pedagogice, medycynie pasterskiej, muzyce kościelnej, o cmentarzach, o dziesięćcinach, o celibacie itd.

1822—1823 r. we Lwowie u Pillera oryginalnie opracowany *Katechizm dla dzieci wiejskich ku parochów wygodzie spisany* (tomów 2, stron 230 + 234 + rej.)¹⁴. Toż dzieło wyszło tamże w r. 1829 w II „poprawnym” wydaniu (stron 197 + 206 + rej.) I jeszcze tamże, po śmierci autora, w r. 1841 w wydaniu III „naukę obyczajów w sobie zawierającym”, (stron 206 + 6 + 209 + 12)¹⁵.

Na końcu tomu II zaznacza, że opuścił tu gotową już w rękopisie Historię katechizmów polskich „dlatego iż się zdawała dla uczonych tylko być przydatną”. W dodatku (s. XIII) do poprzedniego swego dzieła (*Xiądz Pleban*) zapowiadał też zdanie obszernej sprawy „o katechizmach polskich (wydanych przez katolików i różnowierców, na czele swego katechizmu parafialnego”.

¹³ Estr. IV 172; Jocher, nr 4307.

¹⁴ Estr. II 430; Jocher, nr 2855.

¹⁵ Estr. II 430.

a tymczasem podał krótką relację bibliograficzną na 4 stronach „O katechizmach katolickich, polskich i niemieckich”. Zapewne na tej podstawie zanotował Estreicher¹⁶, że Korczyński „miał pozostawić w rękopisie: „Historię katechizmową wszystkich wyznań w Polsce”. Jednak rękopisu tej treści w Przemyślu nie znalazłem.

1823 r. we Lwowie u Pillera *Początki gramatyki języka polskiego*, stron 59 + 4. Dziełko niewielkie objętością i niezbyt oryginalne, bo oparte na dawniejszej gramatyce pijara Onufrego Kopczyńskiego (ur. 1735 + 1817), jednak, podobnie jak katechizm wyżej opisany, wielkiej wagi dla rozbudowy szkolnictwa ludowego w duchu narodowym polskim: niemało trudu kosztowało Korczyńskiego przekonanie c.k. rządu o konieczności nauki języka polskiego w szkołach. Jak potrzebna była ta gramatyka świadczy kilka jej następnych wydań: II u Pillera we Lwowie 1826, s. 59 + 4. A po śmierci autora III u L. Grunda we Wiedniu 1844 r., s. 62 „nakładem administracji przedaży książek szkolnych” i IV tamże 1854, s. 62¹⁷.

1827 r. u Pillera we Lwowie przekład z francuskiego dzieła Jakóba Bossueta *Wykład nauki Katolickiego Kościoła względem tych wiary artykułów, o które Dyssydenci osobliwie Kalwini się spierają... z dodaniem niektórych szczegółów dotyczących się życia i zdań wielkiego owego męża*¹⁸.

Wreszcie w roku 1833 przystąpił sam do wydawania czasopisma teologicznego „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy”, które było u niego owocem troski wypowiedzianej w przedmowie do „Xiędza Plebana”, że u nas „teologia spoczywa odłogiem, nie masz u nas ani jednego dziełka periodycznego dla Plebanów, Kaznodziejów...”

Istotnie „PChP” było pierwszym u nas naukowym czasopismem teologicznym, jak to słusznie z uczuciem dumy w nekrologu jego twórcy wyrażono¹⁹, co więcej postawionym było od razu na poziomie nie niższym niż analogiczne wydawnictwa zagraniczne, obok bliższego „Czasopisma naukowego księgozbioru publ. im. Ossolińskich” (1828—1834), redagowanego początkowo aż do śmierci (+1828) przez ks. Fr. Siarczyńskiego, który wieloma węzłami z przemyską diecezją i kurią biskupią był związany²⁰.

Już w następnym 1834 roku przyszła dla Korczyńskiego nominacja na przemyskie biskupstwo. Wedle ks. Pawłowskiego dopomóc mu do tego mieli jego dawni przyjaciele wpływowi na wiedeńskim dworze: Józef Maksymilian hr. Ossoliński, ks. Innocenty

¹⁶ Estr. II 431.

¹⁷ Estr. II 430.

¹⁸ Estr. I 140; Jocher, nr 3030.

¹⁹ PChP 1839 z. 4 s. 110.

²⁰ Estr. IV 231.

12. Bp Michał Korczyński. Portret z galerii w rezydencji biskupiej w Przemyślu (mal. M. Stroński)

13. Ks. Michał Korczyński. Szkic ołówkowy (w zbiorach Ossolineum)

Franciszek Lang i Andrzej hr. Cetner z Bakończyc, podejrzania zaś o nieprawowierność, jakimi obarczyły go wspomniane tezy doktorskie i miały przeskodzić mu w otrzymaniu biskupstwa już po śmierci biskupa Golaszewskiego, rozwiąć mieli w Rzymie oo. jezuiti²¹. Oczywiście nie sama protekcja wyrobila mu biskupstwo, ale raczej wybitne zalety umysłu i serca jakimi wśród współczesnych jaśniał²². W porozumieniu z papieżem nadał mu biskupstwo przemyskie cesarz Franciszek dokumentem z dnia 13 marca 1834. Po konsekracji biskupią pojechał Korczyński do Wiednia; otrzymał ją tam z rąk swojego niegdyś profesora, Wincentego Edwarda Miledo, arcybiskupa wiedeńskiego, w dniu 18 sierpnia 1834. Przy tej sposobności dał w Wiedniu w tłoczni Straussa wydrukować swoje pasterskie listy intronizacyjne: jeden po łacinie do duchowieństwa diecezji, zaczynający się od słów: „Onus pastoralis officii...”; drugi po polsku do wiernych diecezji zaczynający się: „Podobała się, Najmilsi, Najwyższemu...” i tłumaczenie tegoż listu po niemiecku, przeznaczone widocznie dla władz, wojska, urzędników i nielicznych kolonistów, władających niemieckim językiem. Tego niemieckiego listu nie znalazłem dotąd ani w Przemyślu, ani w diecezji, co zdaje się świadczyć o wydrukowaniu niewielkiej ilości egzemplarzy. Wszystkie trzy formaty folio po 4 strony, notuje Estr. II. 430, mylnie zaznaczając rzekome dwie edycje listów pasterskich z dnia 20 września i z dnia 29 września 1834 r. Była tylko jedna edycja nosząca pierwotnie datę 20 września 1834, a gdy widocznie zmuszony był Korczyński dzień swej intronizacji w Przemyślu na dzień 29 września 1834 przesunąć, poprawiono w większej ilości egzemplarzy cyfrę 20 na 29 atramentem tak zgrabnie, że wydaje się jakby wydrukowano 29 — stąd pomyłka. Listy te mają nagłówek, ale brak im drukowanego podpisu, widocznie zamierzał Korczyński, wzorem swego poprzednika Potoczkyego, wszystkie egzemplarze własnoręcznie podpisywać, czego jednak nie uskutečnił, widocznie dla braku czasu lub zdrowia, który to ostatni brak utrudniał mu nawet odbycie uroczystości intronizacyjnych²³.

W ciągu pięcioletnich rządów nie ogłosił Korczyński drukiem więcej listów pasterskich prócz tych intronizacyjnych. Redagował dalej aż do śmierci swoje ulubione czasopismo teologiczne z tą

²¹ Pawłowski, jw. s. 656.

²² Zachowany w archiwum wiedeńskim protokół sesji gubernialnej z 2 I 1833 w sprawie kandydatów na biskupstwo przemyskie o.l. wśród 6 kandydatów zaleca szczególnie ks. Korczyńskiego, dla wybitnych zdolności i gorliwości oraz wiedzy, czego dowodem wydawane przez niego dzieła naukowe oraz rozpoczęte wydawnictwo „einer sehr nützlichen theologischen Zeitschrift in polnischer Sprache, von der sich zwei Hefte unter der Presse befinden” (Allgemeines Verwaltungsarchiv. Archiv des k.k. Ministeriums für Cultus u. Unterricht, fasc. 141).

²³ Pawłowski, jw. s. 656.

różnicą, że gdy przedtem sam je piórem swym wypełniał, jako ordynariusz ograniczał swą pracę do pewnych działów i do redagowania pisma, które zasilali swymi pracami powołani przez niego kapłani.

Osobno wydał drukiem jeszcze tylko swoje *Kazanie w czasie nabożeństwa żałobnego odprawionego za duszę śp. Franciszka Faygla, Prob. Inf. Kapituły Przemyskiej i Oficjala Przemyskiego, powiedziane 14 marca 1834 r. w katedrze Przemyskiej...* Z popiersiem X. Faygla. Lwów, u Pillera 1836, 8° str. 20²⁴. Wysoko widocznie cenił zmarłego, skoro jemu szczególnie nominatim poświęcił był ciepłe słowa w swym liście pasterskim 1834 r. do duchowieństwa. Kazanie to jest rzadkim drukiem, nie znalazłem go dotąd w Przemysłu.

Słabego był zdrowia, dlatego rychło, bo zaledwie po pięciu latach biskupich rządów, a 55 życia, pożegnał się z tym światem w Przemysłu, dnia 8 października 1839 r. Zwłoki złożono, w myśl jego życzenia, na publicznym cmentarzu, a wdzięczne duchowieństwo uczciło go skromnym pomnikiem w katedrze, który obecnie w seminarium duchownym się znajduje²⁵. Kapituła dała mu anonimowy, ale niewątpliwie pióra ks. Czaykowskiego²⁶, ciepły nekrolog na 5 stron w „Przyjacielu Chr. Prawdy”²⁷, w którym podnosi jego niepospolite zdolności, uczoność i pracowitość, nadzwyczajną pamięć, uprzejmość, skromność i łagodność przy należytej energii, gdy zaszła potrzeba, wielką pobożność i świętość życia. Podobnie charakteryzuje go współczesny mu ks. Pawłowski, który przy tym opisuje następująco zewnętrzny jego wygląd: „Wzrost więcej niż średni, twarz piękna i rumiana, włos jasny, budowa delikatna i skłonna do chorób kiszek, stąd łatwo się irytował, mało sypiał i niewiele jadł”²⁸.

Nie zachował się (podobnie jak po jego poprzedniku Potoczkiem) żaden malowany portret, a jedynie rysunek ołówkiem w zbiorach Ossolineum przedstawiający nam profil twarzy lekko uśmiechniętej o energicznym choć okrągłym zarzysie brody. Na głowie brak piuski, ślady kołnierza jakby czamarki. Wnoszę stąd, że portret to dość wczesny, a może z czasów proboszczowskich, choć u dołu podpis własnoręczny głosi godność biskupią portretowanego: „Korczyński Michał, Biskup Przemyski”.

²⁴ Estr. II 430.

²⁵ Zniszczony w czasie ostatniej wojny przez kwaterujące w seminarium wojsko.

²⁶ Te same zwroty, co w zamieszczonym w PChP 1836 z. 2 s. 128—130 nekrologu ks. Fr. Faygla.

²⁷ PChP 1839 z. 4 s. 100—114.

²⁸ Pawłowski, jw. s. 860.

III. KORCZYŃSKI W „PRZYJACIELU CHRZEŚCIJAŃSKIEJ PRAWDY”

W „PChP” jest Korczyński autorem na pewno całego pierwszego (1833), a zapewne także drugiego (1834) rocznika, gdyż w tytule wszystkie zeszyty oznacza jako „wydane i ułożone” przez siebie, a dopiero pod koniec I roku i w roku następnym obiecuje dobrać sobie współpracowników w razie powodzenia czasopisma²⁹. Toteż, od roku 1835 znajdujemy pod różnymi artykułami jego inicjały (X M. K. B. P.) dla odróżnienia od innych autorów podobnie sygnowanych.

Należy więc Korczyńskiemu przypisać następujące rozprawy ogłoszone w „PChP” anonimowo i sygnowane:

1. Z dogmatyki

(1833) — O wewnętrznej dzielności i skuteczności naszej religii oraz niespożytości Kościoła³⁰ (an).

1834: O Bogu, Trójcy Św. i Stworzeniu (an).³¹

1835: O zacności i nieśmiertelności duszy (sygn.)³²

2. Z moralnej

1833: Ogólne rozważania o moralności, w których autor podnosi wartość nauki Chrystusowej i potępia zarówno racjonalizm etyczny jak i mistycyzm scharakteryzowany jako „rodzaj obłąkania się w drodze pobożności”, dochodzi przyczyn obecnego zepsucia obyczajów i stwierdza na pociechę ogólny popęd do religii (an.)³³

1834: a) O pożytkach klasztorów katolickich, stwierdza „niepowetowane straty z powodu ich upadku, we względzie nawet doczesnej pomyślności ludów”, jak nawet państwo nic nie zyskało lecz tylko straty poniosło z konfiskaty majątków klasztornych (an.)³⁴

b) O święceniu niedzieli (an.)³⁵

c) O rozwodach (an.)³⁶

d) O wolności i swawoli, zwalczając zakusy republikańskie i radykalne, wywodzi mądrze za Naruszewiczem, że „upadek nasz wy-

²⁹ PChP 1833 z. 3 s. 118 a; z. 4 s. 128, 1834 z. 3 s. 121.

³⁰ PChP 1833 z. 1 s. 5—12, z. 2 s. 3—25, z. 3 s. 3—24, z. 4 s. 3—19. NB: Zaznaczyć należy, że w artykule o PChP tytuły rozpraw podaje Autor w streszczeniu, a nie w dosłownym brzmieniu.

³¹ PChP 1834 z. 1 s. 3—27, z. 2 s. 3—26, z. 3 s. 3—23, z. 4 s. 3—19.

³² PChP 1835 z. 1 s. 3—20, z. 2 s. 3—26, z. 3 s. 3—19, z. 4 s. 3—20.

³³ PChP 1833 z. 1 s. 13—36, z. 2 s. 26—38, z. 3 s. 25—34, z. 4 s. 20—31.

³⁴ PChP 1834 z. 1 s. 27—43.

³⁵ PChP 1834 z. 2 s. 27—37.

³⁶ PChP 1834 z. 3 s. 24—45.

niknął ze zbytniej wolności" (an.)³⁷
1837: O grzechach nieczystości (sygn.)³⁸

3. Z pastoralnej 1833 i 1834.

Z listów św. Hieronima podaje, jakim ma być żywot kapłanów³⁹, z dzieł Chryzostoma o wysokim powołaniu duchownego i o jego stosunku względem niewiast⁴⁰, z Lamartine'a snuje „Ideal plebana”⁴¹.

Ciekawsze są i oryginalnie opracowane w 15 rozdziałach „Myśli o zachowaniu się kapłanów”, które, obok niezmiennych zasad nauki kościelnej w tej materii, zawierają ciekawe wiadomości o ówczesnym życiu duchowieństwa (an.)⁴².

4. Z historii kościelnej

1833: Dokumenty dotyczące biskupstwa: jest tu krótka historia powstania biskupstwa i tekst lub streszczenie kilkunastu ważniejszych dokumentów z XIV—XVI w., zwłaszcza ważniejszych do uposażenia biskupstwa, a na końcu dokument rozgraniczenia od archidiecezji lwowskiej z roku 1398 (an.)⁴³.

1834: O powstaniu, uposażeniu, statutach, przywilejach główniejszych kapituły przemyskiej o.l. oraz w dodatku dzieje katedry, o synodzie 1723 r., o podziale diecezji w 17 i 18 w. — 32 rozdziałów (an.)⁴⁴.

Ks. Pawłowski w „Liber Memorandum” stwierdza wyraźnie autorstwo Korczyńskiego obu tych prac historycznych⁴⁵, z których zwłaszcza dzieje kapituły dotąd zachowały swoją wartość.

1835: Po zapowiedzi ogłaszania odtąd w skróceniu różnych dokumentów erekcyjnych kościołów w Galicji, podaje tu erekcję kolegiaty jarosławskiej⁴⁶ i erekcję kościołów w Izdebkach, Nozdrzeu, Wesolej, fundacji Katarzyny Wapowskiej z 23 stycznia 1593 (an.)⁴⁷, 1836: O plebanii i kościele w Rzeszowie na podstawie wizytacyj 17 i 18 w. (an. czy Korcz?)⁴⁸. Erekcja kościoła parafialnego

³⁷ PChP 1834 z. 4 s. 20—37.

³⁸ PChP 1837 z. 4 s. 15—27.

³⁹ PChP 1833 z. 1 s. 37—44.

⁴⁰ PChP 1833 z. 2 s. 39—49, z. 3 s. 35—60; 1834 z. 2 s. 38—60.

⁴¹ PChP 1834 z. 1 s. 44—53.

⁴² PChP 1833 z. 4 s. 32—41; 1834 z. 3 s. 48—57, z. 4 s. 38—47.

⁴³ PChP 1833 z. 1 s. 97—108, z. 2 s. 85—95, z. 3 s. 93—107, z. 4 s. 84—98.

⁴⁴ PChP 1834 z. 1 s. 83—93, z. 2 s. 100—110, z. 3 s. 92—102, z. 4 s. 82—95.

⁴⁵ Liber memorandum Capituli cathedralis Premisliensis a.D. 1853 s. 8 — rps w Arch. Kapitulnym w Przemyślu.

⁴⁶ PChP 1835 z. 1 s. 107—113, z. 2 s. 109—113.

⁴⁷ PChP 1835 z. 3 s. 120—126, z. 4 s. 104—109.

⁴⁸ PChP 1836 z. 1 s. 77—82.

w Mościskach, tekst dokumentu z roku 1669, zatwierdzającego przywileje (an. czy Korcz?)⁴⁹.

1837: Wiadomości o kościele paraf. w Krośnie i pomnikach różnych tamże i u OO. Franciszkanów (an. czy Korcz?)⁵⁰. W tymże roczniku z „Archiwum Teologicznego” poznańskiego przedrukowano przywileje katedry poznańskiej oraz testament Żółkiewskiego jako materiał do dziejów Żółkwi⁵¹.

5. Żywoty sławnych mężów

1833: św. Jan Chryzostom (an.)⁵²

1834: św. Wincenty a Paulo (an.)⁵³

1835: św. Ambroży (sygn.)⁵⁴

1838—9: Fénelon (sygn.)⁵⁵

6. Nekrologi zasłużonych osób

1834: Notatka o śmierci Bpa Ratysbony J. M. Sailera (+1831)⁵⁶ ks. E. Polnicki w Przeworsku, ks. M. Sachagiewicz w Brodach, ks. J. Ostrowski w Kąkolnikach, ks. J. Juchnowski we Lwowie (an.)⁵⁷

1835: ks. Franc. Lang (sygn.)⁵⁸

1837: Dr Dupuytren, lekarz w Paryżu, ks. Aryda w Wiedniu (sygn.)⁵⁹

7. Literatura

Dział ten w całości (z wyjątkiem ostatniego pośmiertnego rocznika 1840) napisał Korczyński, w dwu pierwszych rocznikach anonimowo, dalej ze swoimi inicjałami. Omawia w nim i zaleca duchowieństwu wiele dzieł ówczesnych w języku polskim, łacińskim, niemieckim, francuskim, a także różne wydawnictwa periodyczne. Z dzieł tych na uwagę zasługują m. in.:

1833: Kazania ks. Fr. Siarczyńskiego świeżo wydane⁶⁰.

1834: Schmidta „Zgodność i różność między wschodnim a zach.”

⁴⁹ PChP 1836 z. 2 s. 103—115.

⁵⁰ PChP 1837 z. 1 s. 102—106, z. 2 s. 115—120.

⁵¹ PChP 1837 z. 3 s. 94—101, z. 4 s. 98—106.

⁵² PChP 1833 z. 1 s. 47—86, z. 2 s. 50—71, z. 3 s. 61—80, z. 4 s. 42—72.

⁵³ PChP 1834 z. 1 s. 54—73, z. 2 s. 59—85, z. 3 s. 58—78, z. 4 s. 48—69.

⁵⁴ PChP 1835 z. 1 s. 40—70, z. 2 s. 52—74, z. 3 s. 39—70, z. 4 s. 47—77.

⁵⁵ PChP 1838 z. 1 s. 43—65, z. 2 s. 44—67, z. 3 s. 51—72, z. 4 s. 46—77; 1839 z. 1 s. 50—66, z. 2 s. 38—57, z. 3 s. 43—50, z. 4 s. 46—67.

⁵⁶ PChP 1834 z. 3 s. 117.

⁵⁷ PChP 1834 z. 1 s. 105—106.

⁵⁸ PChP 1835 z. 4 s. 110—114.

⁵⁹ PChP 1837 z. 1 s. 99—101.

⁶⁰ PChP 1833 z. 4 s. 73—74.

Kościółem" ⁶¹ w przekładzie Siarczyńskiego z r. 1831. Dzieło wówczas tępiące w Rosji.

— „Chorał Gregoriański” przez Jana Jarnusiewicza pleb. w Zaczerniu (1781—1844) ⁶².

— Notatki o dziełach i listach pasterskich biskupa Ratyzbony x. Jana Michała Sailera ⁶³.

1835: Cuvier'a, dzieło francuskie o fossiliach ⁶⁴.

1836: Binterim — O starożytnościach kościelnych ⁶⁵, dzieło niemieckie, z którego są artykuły w „PChP” od r. 1834.

— Psalterz Floriański, wydanie Borkowskiego w Wiedniu 1834, przy tym cytuje tekst psalmu i daje uczzone uwagi o chronologii i języku ⁶⁶.

1838: „Acta Sanctorum” Bollandystów ⁶⁷.

1839: Chaubard'a — Geologia po franc. w Paryżu, w duchu katolickim napisana ⁶⁸.

— Ks. Waleriana Serwatowskiego „Leitfaden zur Belehrung der... Nichtuniten”, wyd. w Wiedniu, wskazówki do nawracania dyzunitów ⁶⁹.

Patrologie: monachijska (1833), paryska (1833—1835), lipska (1834), mediol. (1836).

Dzieła dogmatyczne niemieckie i francuskie oraz biblijne niemieckie.

Kazania różne niemieckie i francuskie.

Zasopisma

— Czasopismo teologiczne Pletza w Wiedniu wydawane od roku 1828 ⁷⁰.

— Miesięcznik teol. w Linzu „Linzer Monatschrift” (1834).

— Czasopismo teologiczne we Francji ⁷¹.

— Miesięcznik „Chrysostomus” (1835) ⁷².

— „Archiwum teologiczne” w Poznaniu (1837) ⁷³.

— „L'université Catholique” w Paryżu (1837) ⁷⁴.

⁶¹ PChP 1834 z. 2 s. 86—88.

⁶² PChP 1834 z. 2 s. 88—89.

⁶³ PChP 1833 z. 2 s. 72—73; 1834 z. 3 s. 84, 103—117, z. 4 s. 70.

⁶⁴ PChP 1835 z. 2 s. 101.

⁶⁵ PChP 1836 z. 1 s. 67. Por. A. J. Binterim, *Die vorzüglichsten Denkwürdigkeiten der christ-katholischen Kirche aus den ersten, mittleren und letzten Zeiten*, 7 B. 16 T., Düsseldorf.

⁶⁶ PChP 1836 z. 1 s. 68—69.

⁶⁷ PChP 1838 z. 2 s. 92.

⁶⁸ PChP 1839 z. 3 s. 67.

⁶⁹ PChP 1839 z. 4 s. 88—92.

⁷⁰ PChP 1834 z. 3 s. 83.

⁷¹ PChP 1835 z. 1 s. 97—100.

⁷² PChP 1835 z. 4 s. 94—95; 1836 z. 4 s. 91.

⁷³ PChP 1837 z. 1 s. 91—92.

⁷⁴ PChP 1837 z. 1 s. 92—93.

— „Annales de Philosophie Chrétienne” wydawane w Paryżu od roku 1830 (1837) ⁷⁵.

— „Szkółka Niedzielną” dla ludu w Lesznie od 1837 (1838) ⁷⁶.

— „Unparteiische Universal-Kirchenzeitung” wydawane wspólnie przez katolików i protestantów (1838) ⁷⁷.

— „Filotea” w Wiedniu (1838) ⁷⁸.

Po śmierci Korczyńskiego, dział „Literatury” prowadzony jest w roku 1840 w zesz. 1 anonimowo, w 2-gim sygnowany przez ks. Andrzeja Urbana, naówczas kanclerza Kurii, w 3-cim znowu anonimowo. Prawdopodobnie i pierwszy opracował ks. Urban. Kto opracował 3-ci nie wiadomo. Zalecono tu m. in.:

— Skargi „Kazania” i „Żywoty Świętych” ⁷⁹.

— Trentowskiego „Chowanę” ⁸⁰.

— Reichenbacha „Galerię obrazową zwierząt” w polskim tłumaczeniu (dzieło wnet rozchwywane) ⁸¹.

— Modlitewnik św. Jadwigi wydany w Poznaniu 1823, podana przy tym próbka tekstu ⁸².

— „Pamiętnik religijno-moralny” pismo wydawane w Warszawie od 1841 ⁸³.

— „Timotheus” i „Gottesgabe”, pisma niemieckie ⁸⁴.

W ostatnim zeszycie „PChP” brak zupełnie działu literatury.

8. Rozmaitości

Dział ten w latach 1833—1834 anonimowy i niewątpliwie w całości spod pióra Korczyńskiego pochodzący, w latach następnych nosi sygnatury Korczyńskiego, Faygla, Kirchenbergera, a w r. 1840: Urbana, Hoppego, Ziemiańskiego i Kirchenbergera.

Na treść jego składają się obfite ale chaotyczne wiadomości ze świata, głównie o stosunkach Kościoła w różnych krajach, ze szczególnym uwzględnieniem misyj.

Na uwagę zasługuje zamieszczona w roczniku 1833 ciekawa statystyka z 1826 roku Kościoła w Królestwie Polskim Kongresowym ⁸⁵.

1834: O szkołach w Poznańskim.

1837: O pomnikach królów w Poznaniu i tamże o seminariach du-

⁷⁵ PChP 1837 z. 2 s. 108.

⁷⁶ PChP 1838 z. 1 s. 85.

⁷⁷ PChP 1838 z. 2 s. 91.

⁷⁸ PChP 1838 z. 3 s. 100—102.

⁷⁹ PChP 1840 z. 3 s. 188—190.

⁸⁰ PChP 1840 z. 3 s. 188.

⁸¹ PChP 1840 z. 1 s. 138; Estr. IV 37.

⁸² PChP 1840 z. 1 s. 138—141; Estr. III 179.

⁸³ PChP 1840 z. 3 s. 187—188.

⁸⁴ PChP 1840 z. 1 s. 137.

⁸⁵ PChP 1833 z. 3 s. 85—89; 1840 z. 4 s. 358—359.

chownych w Poznaniu i Gnieźnie, „O uciskach duchownych w dawnej Polsce od osób świeckich”⁸⁶.

1840: Szkoła śpiewaków ruskich w Przemyślu (Urban)⁸⁷.

— Fundacja pobożna Wielopolskiej w Zebrzydowicach (Urban)⁸⁸.

— Instalacja bpa Zachariasiewicza w Przemyślu (Ziemiański)⁸⁹.

— Szkoła w Odrzykoniu (Ziemiański)⁹⁰.

— Oblączyny kleryka Miecz. hr. Ledóchowskiego, późn. kard.⁹¹.

IV. WSPÓLPRACOWNICY

Ks. Adam Bielecki, syn Kajetana i Ludwiki, ur. 1811 w Górzance, par. Wołkowyja. Po I roku teologii wysłany do Wiednia, wyświęcony 1834 zostaje zaraz prefektem studiów w Seminarium Duch. w Przemyślu, gdzie w r. 1836 przez pół roku wykłada historię Kościoła i prawo kanoniczne. Usunięty przez rząd zaborny za budzenie ducha patriotycznego zostaje ojcem duchownym w zakładzie poprawczym dla księży w Przeworsku, pełni funkcje duszpasterskie w Stobiernej, Borku, Chłopicach, aż w r. 1841 otrzymał probostwo w Haczowie. Tu aresztowany w tymże roku, po 4-letnim pobycie w więzieniu skazany na śmierć, ulaskawiony, zwolniony na mocy amnestii w r. 1848 dostaje probostwo w Rymanowie, gdzie zmarł 18 IV 1859⁹².

Jako znawca greczyzny podjął się jeszcze w czasie pracy w seminarium, za zachętą bpa Korczyńskiego, tłumaczenia Apologii Justyna. Przekładu, zamieszczonego w czterech zeszytach 1839, nie dokończył⁹³.

Ks. Stanisław Czaykowski, ur. 1799, święcony 1826. W latach 1827—29 jest sekretarzem bpim, 1829—31 ojcem duchownym domu poprawczego w Przeworsku, od 1831 proboszczem w Kosinie i dziekanem leżajskim. W r. 1835 mianowany został kanonikiem kapituły i rektorem seminarium, który to urząd pełni do 1840. Zmarł na cholera 3 X 1848.

„Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy” zawiera sygnowany jego inicjałami: X. St. Cz. jedynie:

⁸⁶ PChP 1837 z. 1 s. 99—100, z. 4 s. 95—96.

⁸⁷ PChP 1840 z. 1 s. 136.

⁸⁸ PChP 1840 z. 2 s. 184.

⁸⁹ PChP 1840 z. 3 s. 147—158.

⁹⁰ PChP 1840 z. 3 s. 184—186.

⁹¹ PChP 1840 z. 4 s. 321—327.

⁹² Dane biograficzne wzięte z artykułu ks. J. Kwolka w PSB II 40 o ks. Bieleckim, uzupełnione wg pracy B. Łopuszańskiego, *Udział księży diecezji przemyskiej w konspiracjach galicyjskich w latach 1831—1846*, — aneks (w tymże tomie „Naszej Przeszłości” s. 191).

⁹³ PChP 1839 z. 1 s. 83—90, z. 2 s. 69—78, z. 3 s. 59—66, z. 4 s. 79—87.

1) Nekrolog ks. Fr. Faygla⁹⁴, ale podobny układ i styl a nawet użyte te same wyrażenia świadczą, że od niego pochodzi również anonimowy

2) Nekrolog bpa Korczyńskiego⁹⁵.

Ks. Franciszek Faygiel, syn Stanisława i Apolonii Koralewskiej, urodził się 20 IX 1777 w Zarszynie. Po studiach gimnazjalnych w Rzeszowie, filozoficznych i teologicznych w Lwowie, wyświęcony został w r. 1800. Już w 1803 jest proboszczem, a wnet potem dziekanem drohobyckim⁹⁶. Gdy w r. 1809 wojska napoleońskie wkroczyły do Galicji, jawnie objawiał swoją do nich sympatię, co ściągnęło nań później nielaskę rządu austriackiego. Dlatego w 1811 r. nie zatwierdził rząd jego kandydatury na kanonik. Dopiero w r. 1814, za poparciem bpa Gołaszewskiego, nadał mu cesarz godność dziekana kapituły. Prócz tej godności objął wtedy obowiązki scholastyka a także wicedyrektora gimnazjum. Od 1820 piastuje pierwszą w kapitule godność prepozyta, a równocześnie obejmuje rektorat nowo otwartego seminarium duchownego (do r. 1835) i urząd dyrektora studium filozoficznego (do 1826). Za trzech kolejnych biskupów: Gołaszewskiego, Potoczkyego i Korczyńskiego był ich wikariuszem i oficjałem, dwakroć rządził diecezją opróżnioną w latach 1824—26 i 1832—34. W roku 1835 w uznaniu zasług mianowany został honorowym infulatem. Zmarł 10 marca 1836, pożrzebany na cmentarzu publicznym, gdzie ma piękny pomnik żelazny. W katedrze rodzina umieściła tablicę marmurową. W seminarium jest jego ciekawy portret. Bp Korczyński wysoko go cenił (jego jednego wspominał ze czcią po imieniu w swoim liście intonizacyjnym do kleru), opisał jego żywot w wygłoszonym na jego pogrzebie kazaniu, drukowanym we Lwowie 1836 roku⁹⁷. W „PChP” piękny nekrolog poświęcił mu ks. St. Czaykowski, kanonik i jego w rektoracie seminarium następca⁹⁸. Nieskory do pochwał ks. Pawłowski słaży jego niezwykłą wiedzę, świetną wymowę i znakomity charakter⁹⁹.

W „PChP” od r. 1835 do śmierci, pod inicjałami: F. F. P. K. P., później X. F. F. P.I.K.P. ogłosił następujące prace:

1) O bractwach chrześcijańskich, uwzględniając ich historię w diecezji¹⁰⁰.

⁹⁴ PChP 1836 z. 2 s. 128—130.

⁹⁵ PChP 1939 z. 4 s. s. 109—114.

⁹⁶ „Schem. Dioc. Prem.” 1805 s. 3. Ks. S. Czaykowski podaje w jego nekrologu, że proboszczem w Drohobyczu został już w r. 1803 — por. PChP 1836 z. 2 s. 128. Podobnie ks. J. Federkiewicz, *Liber memor.* II 157.

⁹⁷ Por. przyp. 24.

⁹⁸ Por. przyp. 94.

⁹⁹ *Liber memor.* s. 455.

¹⁰⁰ PChP 1835 z. 1 s. 21—27, z. 2 s. 27—30.

- 2) O Jerozolimie i Palestynie, wedle nowego angielskiego dzieła podróźniczego¹⁰¹.
- 3) O stosunkach kościelnych w obecnych krajach w Ameryce, w Czechach, o moralności publicznej¹⁰².
Po śmierci ogłoszono 1837 z jego podpisem ostatnią jego pracę z pastoralnej;
- 4) Obraz prawego kapłana i współpracownika¹⁰³.

Ks. Józef Graff. Współczesne schematyzmy podają, że urodził się w r. 1800, a autor dziejów Kapituły przemyskiej, ks. Jakub Federkiewicz, twierdzi, iż urodził się w Rzeszowie na Ruskiej Wsi 30 VI 1798, z ojca wojskowego, narodowości czeskiej¹⁰⁴. Od czwartego roku życia wychowywał się w Leżajsku, gimnazjum ukończył w Rzeszowie, teologię w Wiedniu, gdzie też w r. 1827 otrzymał święcenia kapłańskie. Od 1828—29 jest wikarym w Brzostku, następnie w Rzeszowie gdzie od 1830 pełni też obowiązki katechety szkół normalnych. W r. 1832 zostaje ojcem duchownym w seminarium, a w 1834 wicerektorem prowizorycznym. W r. 1835 poszedł do Przeworska na rektora domu poprawczego dla kapłanów, pozostając tam do 1853 r., mianowany w dodatku w r. 1841 dziekanem jarosławskim. W r. 1853 otrzymał probostwo leżajskie, a w r. 1856 mianowany dziekanem leżajskim; w 1857 zaszczycony godnością kanonika honorowego kapituły. Zmarł w Leżajsku 24 III 1886. Zapalony myśliwy, miał cenny zbiór ornitologiczny.

W „PChP” w latach 1835—36 ogłosił, podpisując się: Joz. Gr., J. G., X. Józ. Graf, trzy prace z pastoralnej:

- 1) Co i jak mówić o grzechu nieczystości — obszernie i praktycznie¹⁰⁵.
- 2) Jak zaradzić brakowi kapłanów i pobudzać powołania¹⁰⁶.
- 3) O stosunkach wikarego i plebana, wedle mies. teol. w Linzu¹⁰⁷.

Może też jego jest pióra dłuższa anonimowa praca wedle czasopisma „Atanazyja” z Würzburga.

- 4) Przypadki przy chorych itp.¹⁰⁸

O. Piotr Hawryłowicz T. J., ur. w 1791 w Białorusi, wstąpił do zakonu w 1807, wyświęcony na kapłana w Połocku

¹⁰¹ PChP 1835 z. 4 s. 95—103; 1836 z. 2 s. 90—97.

¹⁰² PChP 1836 z. 3 s. 89—95, z. 4 s. 103—110.

¹⁰³ PChP 1837 z. 2 s. 32—41, z. 3 s. 24—32, z. 4 s. 28—37.

¹⁰⁴ Ks. J. Federkiewicz, Kapituła przemyska, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1908—1913 (w odcinkach).

¹⁰⁵ PChP 1835 z. 3 s. 29—38, z. 4 s. 38—46.

¹⁰⁶ PChP 1836 z. 1 s. 28—34.

¹⁰⁷ PChP 1836 z. 3 s. 25—31, z. 4 s. 26—31.

¹⁰⁸ PChP 1836 z. 2 s. 31—41; 1837 z. 1 s. 27—38; 1838 z. 1 s. 31—42, z. 2 s. 31—43 (nie dokończone).

w 1815, profesję zakonną złożył w 1825. Jako znawca greczyzny uczył tego języka w Akademii połockiej i pisywał także w Miesięczniku połockim. Po r. 1820 był profesorem w Starejwsi, później uczył greki i filozofii w Tarnopolu. Ostatnie lata spędził w Starejwsi i tamże zmarł w r. 1854¹⁰⁹.

„PChP” w rocznikach 1836—1838 zawiera podpisane jego nazwiskiem tłumaczenie z greckiego dzieła św. Jana Złotoustego „O kapłaństwie”¹¹⁰.

Ks. Józef Hoppe, ur. 8 IX 1808 w Radomiu koło Zamościa¹¹¹. Po studiach teologicznych w Wiedniu święcenia otrzymał w 1831, mianowany jeszcze jako diakon prefektem seminarium. W r. 1832 składa w Wiedniu egzamin konkursowy z dogmatyki i obejmuje w Przemyślu wykłady tego przedmiotu, które prowadzi do 1842, pełniąc równocześnie funkcje egzaminatora prosynodalnego i referenta konsystorza. W r. 1842 wszedł do kapituły jako scholastyk i odtąd kierował całym szkolnictwem ludowym w diecezji do r. 1849 kiedy został prepozytem infułatem kapituły. Od 1842—1860 pełni równocześnie obowiązki rektora seminarium. W 1850 ofiarowano mu biskupstwo tarnowskie, po rezygnacji bpa Woytarowicza, ale od tego awansu wymówił się słabym zdrowiem, ale nie mniej chyba dla trudności ówczesnych. Odznaczony w 1867 r. godnością protonotariusza apostolskiego, zmarł 1 IV 1887.

W „PChP” pisał pod sygnaturami: Joz. HO., X. Józef Hoppe lub X. J. H.

Z teologii moralnej:

- 1) O modlitwie — w 2 zeszytach 1835¹¹².

Z dogmatyki:

- 2) O potrzebie objawienia boskiego dla rodzaju ludzkiego — w 4 zeszytach 1839¹¹³.
- 3) O Maronitach i Druzach (1840)¹¹⁴.

Ks. Sebastian Iwański, ur. w Czudcu w 1800 r. Po studiach teologicznych w Przemyślu udał się do Augustineum w Wiedniu, gdzie uzyskał stopień doktora teologii. Wykładał następnie przez lat kilka moralną w lwowskim instytucie teologicznym dla zakonników. Powołany w r. 1831 do Przemyśla objął ka-

¹⁰⁹ Por. ks. T. Bzowski, *Ojcowie i bracia Towa. Jezusowego zmarli w polskich prowincjach od r. 1820*, Kraków 1932 s. 133.

¹¹⁰ PChP 1836 z. 3 s. 69—82, z. 4 s. 61—71; 1837 z. 1 s. 79—90, z. 2 s. 98—107, z. 3 s. 73—80, z. 4 s. 82—87; 1838 z. 1 s. 78—84, z. 2 s. 86—90, z. 3 s. 92—96, z. 4 s. 109—115.

¹¹¹ Por. Federkiewicz, *Liber memor.* II 3.

¹¹² PChP 1835 z. 3 s. 20—28, z. 4 s. 21—37.

¹¹³ PChP 1839 z. 1 s. 3—26, z. 2 s. 3—19, z. 3 s. 3—26, z. 4 s. 3—22.

¹¹⁴ PChP 1840 z. 2 s. 162—165.

tedrę dogmatyki i wicerektorat seminarium. Ale niedługo bawił w macierzystej diecezji, bo w r. 1833 przeniósł się na uniwersytet lwowski, na katedrę teologii pastoralnej, pełniąc tam zarazem urząd dziekana Wydziału Teologicznego. Po dwu latach opuścił jednak uniwersytet i osiadł jako proboszcz w Zydaczowie¹¹⁵.

Współpracę z „PChP” rozpoczął rozprawą o Opatrzności Bożej, której tylko dwa odcinki zamieszczają zeszyty rocznika 1836¹¹⁶. Od dalszej współpracy wymówił się obowiązkami duszpasterskimi. Rozpoczętą rozprawę o Opatrzności dokończył X. J. Ziemiański¹¹⁷.

Ks. Jan Paweł Jedliński, ur. w 1790 w Nienadowej, filozofię i teologię ukończył we Lwowie. Po święceniach w 1815 zostaje wikarym w Pilźnie w 1815—18 i w Jarosławiu 1818—19. Powołany w r. 1819 do Przemysła na profesora pastoralnej (1819—1835) pełnił tu później funkcje egzaminatora prosynodalnego (1826) i referenta konsystorza (1830) a równocześnie czasowo administratora parafii katedralnej. Mianowany w r. 1834 kanonikiem honorowym kapituły, odszedł w r. 1835 na probostwo do Sambora, gdzie pracował też jako inspektor szkolny, zastępca dyrektora gimnazjum i dziekan samborski. Zmarł 21 X 1877¹¹⁸.

W „PChP” w r. 1835 pod sygnaturą J. Jed. zapoczątkował nowy dział „Archeologii chrześcijańskiej” obszerną rozprawą: — O świątyniach Pańskich i rzeczach do nich należących¹¹⁹ — przedmiot ujęty historycznie oraz wedle stanu obecnego, podług dzieła niemieckiego Binterima o starożytnościach kościelnych¹²⁰.

Ks. Michał Kirchenberger ur. 1803, święcenia otrzymał w 1826 i zaraz został kancelistą w konsystorzu, a od 1828 wikarym i katechetą szkół normalnych, a rok później katechetą gimnazjalnym w Rzeszowie. W r. 1836 mianowany wicerektorem w seminarium, 1842 kanonikiem katedralnym i rektorem seminarium. W r. 1850 wchodzi do kapituły jako scholastyk, podniesiony w r. 1853 do godności dziekana kapituły. Odznaczony w 1867 godnością prałata domowego J. Św. zmarł 22 VII 1877.

„PChP” w niektórych zeszytach roczników 1838—1840 zawiera w dziale „Rozmaitości” z jego skróconym podpisem (X. M. Kirch.,

¹¹⁵ Szczupłe dane biograficzne ks. Iwańskiego w rękopisie ks. Kwolka uzupełniono wg: Ks. W. Kochowski, Historia seminarium duchownego w Przemysłu (maszyn.). Schematyzm przemyski notuje go ostatni raz w r. 1835 s. 13 — w wykazie kapłanów poza diecezją.

¹¹⁶ PChP 1836 z. 1 s. 3—18, z. 2 s. 3—20.

¹¹⁷ Por. przyp. 164.

¹¹⁸ Uzup. wg: Kochowski, jw.

¹¹⁹ PChP 1835 z. 1 s. 71—80, z. 2 s. 75—83, z. 3 s. 71—79, z. 4 s. 78—

—83.

¹²⁰ Por. przyp. 65.

X. M. K. vr. s.) krótkie opracowania stosunków Kościoła Katolickiego w różnych krajach¹²¹.

Ks. Alojzy Kozaczyński ur. 19 VI w Przemysłu¹²², ukończył teologię w Wiedniu. Wyświęcony 1830 został wikarym w Mościskach, 1832 prefektem w seminarium duchowym. Po uzupełnieniu studiów w Augustineum w Wiedniu w latach 1833—34, zostaje w roku 1836 profesorem teologii moralnej w seminarium. W roku 1847 poszedł na probostwo do Krasiczyna, gdzie zmarł 29 XI 1874.

„PChP” w rocznikach 1836—39 zawiera pod jego sygnaturami (Al. Koz., X. A. Koz.) następujące prace z teologii moralnej:

- 1) O pokrewieństwie i powinowactwie jako przeszkodach małżeńskich¹²³.
- 2) O miłości krewnych i nepotyźmie¹²⁴.
- 3) Nauka Ewangelii o pogardzie świata¹²⁵.
- 4) Duszpasterz na zebraniach świeckich¹²⁶.
- 5) O dobrym użyciu dochodów duchownych¹²⁷.
- 6) O wpływie karczem na lud i jak się duszpasterz ma zachować, aby zatamować wpływ ich szkodliwy¹²⁸.
- 7) O szkodliwości czytania romansów¹²⁹.

Ks. Michał Modrzejewski ur. 1784 w Jarosławiu. Studia gimnazjalne, filozofię i prawo ukończył we Lwowie eminenter. W r. 1806 wstępuje we Lwowie na teologię jako kandydat diecezji przemyskiej¹³⁰. Wysłany na studia do Wiednia jest przez pewien czas kolegą Michała Korczyńskiego. Wyświęcony 4 XI 1810, pełnił w różnych parafiach funkcje wikariusza i katechety, wnet jednak z powodu choroby przeszedł w stan spoczynku. Zmarł 19 XII 1855 w Lubeni koło Rzeszowa, gdzie mieszkał w ostatnich latach życia jako rezydent. Wedle tradycji miał leczyć ludzi ziołami.

„Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy” zamieszcza jego tłumaczenie „Apologetyka” Tertuliana¹³¹.

Napisał też — może wspólnie z ks. Korczyńskim — lub popra-

¹²¹ PChP 1838 z. 4 s. 121—133; 1839 z. 3 s. 72—78, z. 4 s. 93—99; 1840 z. 3 s. 160—176.

¹²² Liber nat. Eccl. cathedr. T. III (1787—1807) p. 315. W schematyzmach do 1840 podana data urodz. 1805, później 1806.

¹²³ PChP 1836 z. 3 s. 16—24, z. 4 s. 15—25.

¹²⁴ PChP 1837 z. 1 s. 18—26.

¹²⁵ PChP 1837 z. 2 s. 21—31, z. 3 s. 15—23.

¹²⁶ PChP 1838 z. 1 s. 19—30, z. 2 s. 21—30.

¹²⁷ PChP 1838 z. 3 s. 17—25, z. 4 s. 17—23.

¹²⁸ PChP 1839 z. 1 s. 27—35, z. 2 s. 20—25.

¹²⁹ PChP 1839 z. 3 s. 27—32, z. 4 s. 23—29.

¹³⁰ Arch. Diec. Przem., ks. 232 s. 115.

¹³¹ PChP 1835 z. 1 s. 81—96, z. 2 s. 84—99, z. 3 s. 78—110, z. 4 s. 84—93; 1836 z. 1 s. 83—96, z. 2 s. 69—87.

wił mu obszerną rozprawę o Fenelonie, gdyż podpisuje ją symbolem: „X. Mich. Modrzei.” po którym dopiero następuje dodatek: „Krótkie Fenelona z Grzegorzem W. porównanie”, pod którym umieszczony jest podpis X. M. K. BP.¹³²

Ks. Franciszek Ksawery Nowicki ur. 1825 r. we Lwowie, święcenia w 1828. Był proboszczem w Rumnie od 1833 (przedtem nie przychodzi w Schem.), a od roku 1839 uczył w zakładzie teologicznym historii kościelnej i prawa kanonicznego, w r. 1851 poszedł na probostwo w Gorzycach i tamże zmarł 10 lutego 1875 roku.¹³³

„PChP” zawiera z jego podpisem (X Fr. Now.) dłuższą pracę z zakresu prawa kanonicznego w roczniku 1840 z. 1—4:

— Odpowiedź na oświadczenie Rządu pruskiego z 1838 r. o małżeństwach mieszanych. Przekład z „Oesterr. Beobachter”, a dokumenty dodano z pisma „Atanazja”¹³⁴.

Ks. Franciszek Xawery Pawłowski ur. 1807 r. w Leżajsku, ukończył gimnazjum w Rzeszowie, filozofię w Przemyślu, teologię w Wiedniu. Po święceniach w r. 1831 biskup Potoczki mianował go swym sekretarzem. Po śmierci biskupa w r. 1832 objął administrację w Wysokiej, ale już od 1833 r. uczy w Instyt. Teologicznym studium biblijnego N. T. jako profesor prowizoryczny, a od 1834 jako profesor stały; wnet też 1835 roku mianowany referentem konsystorza. Te obowiązki pełni przez cały czas rządów biskupa Korczyńskiego. W r. 1842 mianowany wicerektorem seminarium, 1845 kanonikiem honorowym, 1850 kanonikiem gremialnym, 1851—1859 rektorem seminarium, 1854 scholastykiem kapituły. W 1872 roku odznaczony został papieską godnością prałata domowego i mianowany członkiem czynnym krakowskiej Akademii Umiejętności. Zmarł na apopleksję 26 lipca 1876.¹³⁵

„PChP” ogłosił pierwsze dwie prace tego uczzonego męża pod jego sygnaturą (X. Fr. Pawł., X. P.p.n.t.), a mianowicie:

- 1) 1837 r. z. 1—4: Żywot św. Grzegorza Wielkiego¹³⁶.
- 2) 1840 r. z. 1—4: Żywot św. Cypriana, biskupa męczennika¹³⁷.

Po tych początkach zasłynął później Pawłowski jako uczony, gdy

¹³² PChP 1839 z. 4 s. 64, 67.

¹³³ Por. Kochowski, jw. Należy go odróżnić od drugiego ks. Fr. Nowickiego, ur. 1779, święc. 1803, pleb. w Łące.

¹³⁴ PChP 1840 z. 1 s. 49—62, z. 2 s. 66—84, z. 3 s. 58—76, z. 4 s. 92—113.

¹³⁵ O ks. Pawłowskim piszą też: ks. Jakub Federkiewicz, Liber memorandorum II s. 32—47, ks. W. Kochowski, jw.

¹³⁶ PChP 1837 z. 1 s. 39—60, z. 2 s. 42—71, z. 3 s. 33—58, z. 4 s. 38—70.

¹³⁷ PChP 1840 z. 1 s. 82—107, z. 2 s. 128—147, z. 3 s. 34—57, z. 4 s. 114—135.

ogłosił drukiem trzy kapitalne dzieła z dziedziny historii i bibliotyki:

- 1) Dzieje wszystkich kościołów i parafii diecezji przemyskiej, w ramach schematyzmu diecezjalnego na rok 1863, poprawiane i uzupełniane w następnych rocznikach aż do r. 1912,
 - 2) Premislia sacra, sive series et gesta Episcoporum r. l. Premisliensium, Krak. 1869, s. 682+XXX. Pierwsza źródłowo opracowana i najlepsza dotąd historia diecezji.
 - 3) Psalterz czyli księga psalmów z przydatkami pieśni biblijnych, które w brewiarzu rzymskim przychodzą i trenów Jeremiaszowych krótkim (!) komentarzem objaśnił.. tomów 4, Krak. 1872—73. Stron 544+550+388+486. Komentarz gruntowny i bardzo obszerny mimo, że go autor krótkim nazwał. W rękopisach pozostał kapitule:
 - 4) opracowanie dziejów kapituły w kilku tomach, z których główne nosi datę 1853 i tytuł „Liber Memorandorum Capituli”,
 - 5) dalsze materiały do dziejów biskupstwa, diecezji i poszczególnych parafii,
 - 6) komentarze biblijne do wielu ksiąg Starego Zakonu, opracowane podobnie jak drukowany „Psalterz”.
- Opisałem te rękopisy w rozprawie „Archiwa diec. przem.” Przemysł 1927 s. 42.

Ks. Józef Sulikowski ur. 1796 w Drohobycze pow. przemyskiego, po studiach teologii w Wiedniu wyświęcony w 1820 i zaraz powołany na katedrę historii Kościoła i prawa kanonicznego w seminarium duch. w Przemyślu. Od 1826 jest także egzaminatorem prosynodalnym i referentem Konsystorza. Pomimo tych godności i odznaczenia R. M. (1829) dekretem Gub. z 21 I 1836 usunięty został bez podania powodu z profesury i przeniesiony na wikarego do Drohobycza, w 1839 na administrację do Leżajska, 1840 na administrację do Sądowej Wiszni. W roku następnym (1841) otrzymał probostwo w Sądowej Wiszni i na tym stanowisku zmarł 11 XI 1875.¹³⁸

W „PChP” w latach 1835—36 ogłosił pod inicjałami: X J. Sul., potem X Jos. Sul. dwie prace:

- 1) O metrykach kościelnych — dobrze i obszernie z uwzględnieniem prawa cywilnego i kanonicznego¹³⁹.
- 2) Żywot Bossueta, obszerny w 4 zeszytach bez cyt. źródeł¹⁴⁰.

Władysław hr. Tarnowski z Wróblewic, ur. około 1790, właściciel Wróblewic, Sniatynki, Markuszowa i Drażgowa,

¹³⁸ Por. Kochowski, jw.

¹³⁹ PChP 1835 z. 1 s. 28—39, z. 2 s. 31—51.

¹⁴⁰ PChP 1836 z. 1 s. 35—51, z. 2 s. 42—59, z. 3 s. 32—50, z. 4 s. 32—60.

poseł na Sejm 1841—42, zmarł 1844, pożegnany „wspomnieniem pośmiertnym” pióra Maurycego hr. Dzieduszyckiego¹⁴¹.

„PChP” w roczniku 1840 z. 4, drukowanym w 1843 r., zawiera w dziale „Rozmaitości”:

„Nawrócenie i chrzest p. Alfonsa Ratizbon w Rzymie w styczniu 1842”, tłumaczone przez niego z niemieckiego pisma „Historisch-politische Blätter”¹⁴².

Równocześnie wyszła w Przemyślu osobna odbitka tej pracy¹⁴³, nie jedyne zresztą w Polsce opisanie głośnej naówczas konwersji Żyda, późniejszego misjonarza.

Ks. Andrzej Urban, ur. 1808 w Żołyńi, od święceń w r. 1834 sekretarz i kapelan bpa Korczyńskiego, w latach 1838—1840 pełni urząd kanclerza, będąc przejściowo także wikarym katedralnym (1837—38). W r. 1840 odszedł na probostwo w Łące, gdzie zmarł 31 I 1847.

W Archiwum biskupim zostawił ślady swej pracy katalogowej, z których widoczna jego pracowitość przy niewielkim w tej materii wykształceniu¹⁴⁴.

„PChP” zawiera opatrzone jego inicjałami (And. Urb., A. U.):

- 1) Metropolia halicka i lwowska gr. kat. wedle „Österr. Ztschr. für Geschichts- u. Staatskunde”¹⁴⁵.
- 2) Notatki z literatury, m. in. o Biblii Leopoldy¹⁴⁶.
- 3) W „Rozmaitościach” (r. 1840, z. 1—2) obfity ale chaotyczny zbiór różnych wiadomości ze świata¹⁴⁷.

Ks. Józef Wilczek, podhalanin (schem. tarnowski z 1850 nazywa go „haeres in Chochółów et Czarnydnajec”), ur. 1805, święcenia otrzymał w r. 1829 w Tarnowie. W latach 1830—38 jest wikarym katedralnym, potem profesorem teologii pastoralnej w Tarnowie, skąd w r. 1860 przeniósł się do Krakowa obejmując katedrę pastoralnej na UJ. Tarnów uczcił go honorowym obywatelstwem i honorową kanonią, a w Krakowie kapituła katedralna przyjęła go do swego gremium w r. 1867. Od 1872 był nadto proboszczem u św. Floriana, gdzie zmarł w r. 1880.

W „PChP” podpisał jako „senior wikarych tarnowskich” oryginalną pierwszą swoją pracę:

— „O początkach biskupstwa, kapituły i katedry w Tarnowie”¹⁴⁸.

¹⁴¹ Lwów 1844 — Estr. I 436.

¹⁴² PChP 1840 z. 4 s. 298—320.

¹⁴³ Estr. IV 26.

¹⁴⁴ Ks. J. Kwolek, *Archiwum diecezji przemyskiej*, Przemyśl 1927 s. 17.

¹⁴⁵ PChP 1838 z. 1 s. 100—108, z. 2 s. 105—117.

¹⁴⁶ PChP 1840 z. 2 s. 186—190.

¹⁴⁷ PChP 1840 z. 1 s. 123—136, z. 2 s. 166—185.

¹⁴⁸ PChP 1836 z. 3 s. 96—110, z. 4 s. 111—115.

PRZYJACIEL

CHRZEŚCIJAŃSKIEJ PRAWDY,

CZASOPISMO TEOLOGICZNE

dla

oświecenia i zbudowania kapłanów naj-
przód, a potem katolickich chrześcian.

Ułożone, przez

X. MICHAŁA KORCZYŃSKIEGO

Doktora s. Teol. Dziekana kat. Przemyskiego.

ROZNIK I.

ZESZYT I.

STYCZEŃ, LUTY, MARZEC.

W PRZEMYSŁU

w Drukarni Biskupiów Obr. Gr. kat.
1833.

PRZYJACIEL

CHRZEŚCIAŃSKIEJ PRAWDY.

CZASOPISMO TEOLOGICZNE

d l a

oświecenia i zbudowania kapłanów naprzód, a potem katolickich chrześcian,

wydawane w *Diecezji Przemyskiej. Pracy i pióra wezwanych do tego przez Ordynaryat kapłanów.*

ROZNIK IV.

ZESZYT III.

LIPIEC, SIERPIEŃ, WRZESIEŃ.

W PRZEMYSŁU

w Drukarni Biskupiej Obr. Gr. Hatol.

1876.

Później ogłosił drukiem:

- liczne tomy swych kazań od r. 1847
- teologię pastoralną w 3 tomach. Kraków 1864—1871
- O granicach diecezji krakowskiej i o odłączeniu diecezji tarnowskiej, Kr. 1878.

Ks. Teofil Witoszyński, ur. 1803 w Krystynopolu. Po święceniach w r. 1828 wysłany na studia do Augustineum w Wiedniu, gdzie pozostaje do 1832. Po złożeniu egzaminu konkursowego mianowany w tymże roku profesorem Pisma św. i St. Test. i języków wschodnich, które wykłada do r. 1847, kiedy odszedł na probostwo w Dynowie. W latach 1836—39 prowadził zleczone wykłady prawa kanonicznego, po zwolnieniu ks. Sulikowskiego. Zmarł w Dynowie 25 II 1876¹⁴⁹.

W „PChP” podpisywał (X. Teof. Wit., X. Teof. Witosz.) osobny dział „Starożytności kościelne”¹⁵⁰ i w jego ramach w l. 1836—39 opracował:

- organy, prawo azylu, naczynia święte, szaty, księgi liturgiczne, dzwony, śpiewy i modły,¹⁵¹
- obrazy, procesje, litanie, pielgrzymki, których broni,¹⁵²
- Eucharystię,¹⁵³
- Msze święte w różnych liturgiach zach i wsch., rozbiór Mszy ob. ł.¹⁵⁴

Prawdopodobnie jemu też przypisać należy drukowaną anonimowo w tym samym dziele w r. 1840 rozprawę o pokucie i spowiedzi¹⁵⁵.

Bp. Józef Woytarowicz, ur. w Szywnaldzie k/Tarnowa 10 III 1791, ukończył filozofię we Lwowie, teologię w Wiedniu. Po święceniach 1817—1818 wikary w Jarosławiu przy ks. Fr. Siarczyńskim, od 1819 do 1835 profesor teologii moralnej w Instytucie Teologicznym w Przemyślu, piastując równocześnie od 1827 urząd kanclerza i inspektora szkół normalnych w diecezji.

¹⁴⁹ Por. Kochowski, jw.

¹⁵⁰ Por. przyp. 65.

¹⁵¹ PChP 1836 z. 1 s. 52—66, z. 2 s. 60—68, z. 3 s. 57—68, z. 4 s. 72—89.

¹⁵² PChP 1837 z. 1 s. 61—78, z. 2 s. 72—97.

¹⁵³ PChP 1837 z. 3 s. 59—72, z. 4 s. 71—81.

¹⁵⁴ PChP 1838 z. 1 s. 66—77, z. 2 s. 68—85, z. 3 s. 73—91, z. 4 s. 78—108; 1839 z. 1 s. 67—82, z. 2 s. 58—68, z. 3 s. 51—58, z. 4 s. 68—78.

¹⁵⁵ PChP 1840 z. 1 s. 108—122, z. 2 s. 148—161, z. 3 s. 77—89. Na końcu zapowiedź, że „dokończenie nastąpi”. Brak jednak tego dokończenia w stanowiącym osobny tom zeszycie 4 (1840), chyba że za dokończenie weźmie się osobną, również anonimową, rozprawę „O spowiedzi powszechnej, dożywotniej, generalnej”, którą ks. Kwolek przypisuje ks. J. Ziemiańskiemu — por. przyp. 173.

W r. 1835 został scholastykiem, a za rok prepozytem kapituły przemyskiej, pełniąc zarazem obowiązki wikariusza i oficjała generalnego bpa M. Korczyńskiego. Po śmierci biskupa w r. 1839 rządził diecezją jako wikariusz kapituły. W r. 1846 przeszedł na biskupstwo tarnowskie, z którego zrezygnował 1850, zamieszkując u oo. Cystersów w Mogile do 1857, potem w Krakowie u św. Floriana, gdzie zmarł 31 V 1876¹⁵⁶.

„PChP” zawiera podpisane jego inicjałami (J.W., X. W. B. T.) dwie prace:

- 1) „O postach”¹⁵⁷.
- 2) „Układy Bossueta z Leibnicem o połączeniu protestantów z katolicyzmem” — według dzieła francuskiego X. M. de Genoude: *Raison du Christianisme*, które w r. 1840 z. 4 zalecono¹⁵⁸.

Bp Franciszek Xawery Zachariasiewicz, ur. 1 XII 1770 w Stanisławowie w rodzinie ormiańskiej. Po ukończeniu teologii we Lwowie, wyświęcony tamże w r. 1795 a w r. 1805 mianowany kanonikiem kapituły ormiańskiej. W r. 1812 zmienił obrządek na łaciński, zostając w r. 1816 kanonikiem kapituły metropolitalnej lwowskiej. W latach 1800—1827 wykłada historię Kościoła i prawo świeckie na uniwersytecie lwowskim, wybrany na r. 1826 rektorem.

W latach 1833—1834 zarządza archidiecezją lwowską jako administrator, w 1835 zostaje biskupem tarnowskim, 1840 przeniesiony na biskupstwo przemyskie, gdzie zmarł 12 VI 1845, pochowany na cmentarzu. W domu biskupim zachował się jego portret, będący kopią lub duplikatem portretu w auli lwowskiego uniwersytetu. W katedrze ustawiono mu pomnik przedstawiający jego postać klęczącą o wybitnie ormiańskim profilu, przeniesiony potem do seminarium duchownego¹⁵⁹.

Uczniem ks. Zachariasiewicza we Lwowie był jego na biskupstwie poprzednik, Michał Korczyński. Stąd nie trudno było Korczyńskiemu uzyskać w „PChP” jego współpracownictwo, choć już biskupem był tarnowskim. Wydrukowano więc w rocznikach 1838 i 1839 jego obszerną pracę „Historię kapituły lwowskiej łacińskiej”¹⁶⁰, niestety bez dokończenia, chociaż wyszedł za jego rządów jeszcze jeden pełny w 4 zeszytach rocznik pisma. Było to

¹⁵⁶ Por. „Rocznik Diecezji Tarnowskiej” 1967 s. 39, 1972 s. 30 n., który jako datę święceń podaje r. 1815, Autor zaś niniejszej rozprawy — r. 1817.

¹⁵⁷ PChP 1836 z. 1 s. 19—27, z. 2 s. 21—30.

¹⁵⁸ PChP 1840 z. 1 s. 21—40, z. 2 s. 39—65, z. 3 s. 66—91.

¹⁵⁹ Zniszczony w czasie ostatniej wojny przez kwatrujące w seminarium wojsko.

¹⁶⁰ PChP 1838 z. 3 s. 125—138, z. 4 s. 134—142; 1839 z. 1 s. 103—106, z. 2 s. 88—92, z. 3 s. 79—85, z. 4 s. 100—108.

w jakimś związku z jego niechęcią do dalszej publikacji czasopisma, której to niechęci przypisuje Pawłowski upadek pisma¹⁶¹.

Poza tym ogłosił drukiem, prócz licznych swoich listów pasterkich oraz okolicznościowych luźnych kazań i przemówień, następujące dzieła:

- 1) Xiążka zawierająca modlitwy i pieśni dla użytku parafialnych kościołów, Lwów 1821, s. 216¹⁶²
- 2) Początki katedralnego kościoła łacińskiego we Lwowie, w czasopiśmie Biblioteki Ossolińskich 1829.
- 3) Wiadomości o Ormianach w Polsce, Lwów 1842, przedruk z t.s. czasopisma.
- 4) *Vitae Episcoporum Premisliensium* rit. lat., Wiedeń 1844. Niezbyt krytyczny rozszerzony przedruk manuskryptu, podobno autorstwa X. Macieja Kuryłowicza z r. 1744¹⁶³.
- 5) Kazania na niektóre święta, Lwów 1845.
- 6) Wiadomość historyczna o najdawniejszych biskupstwach w Polsce, Lwów 1850.

Ks. Józef Ziemiański, ur. 1807 w Brzozowie, gimnazjum i studia filozoficzne ukończył w Przemyślu, teologiczne w Wiedniu. Po święceniach w r. 1833 zostaje wikarym w Krośnie, ale już następnego roku (1834) powołany na ojca duchownego w seminarium w Przemyślu, gdzie też od 1835 do 1853 wykłada teologię pastoralną. Mianowany w 1851 roku kanonikiem kapituły, proboszczem i penitencjarzem katedry, zostaje z czasem scholastykiem (1877) i dziekanem kapituły (1878). Zmarł 26 marca 1878.

„PChP” zawiera liczne prace jego inicjałami podpisane (X. Joz. Ziem., X J. Z., X. J. A. Z., X. Z.) i prawdopodobnie niektóre anonimowe, w rocznikach 1836—1840:

- 1) „O Opatrzności Bożej”¹⁶⁴. Początek tej pracy, zamieszczony w z. 1—2 (1836) napisał x. Seb. Iwański¹⁶⁵.
- 2) „Czego więcej żądać od kapłana, czy nauk wysokich, czy raczej dobrych obyczajów i powołania”¹⁶⁶. Ciąg dalszy pod innym tyt.: „Skąd to pochodzi, że w pierwszych wiekach było więcej zacnych kapłanów?... Podnosi tu większą wartość świętości od nauki, gani obecne zły wpływy i obyczaje”¹⁶⁷.
- 3) „Nie ma zbawienia zewnątrz Kościoła” (anon.)¹⁶⁸.

¹⁶¹ Pawłowski, jw. s. 659.

¹⁶² Estr. V 221.

¹⁶³ Por. Kwolek, *Archiwa diec. przem.* s. 14.

¹⁶⁴ PChP 1836 z. 3 s. 3—15, z. 4 s. 3—14; 1837 z. 1 s. 3—17, z. 2 s. 3—20, z. 3 s. 3—14, z. 4 s. 3—14; 1838 z. 1 s. 3—18, z. 2 s. 3—20, z. 3 s. 3—16, z. 4 s. 3—16.

¹⁶⁵ Por. przyp. 116.

¹⁶⁶ PChP 1839 z. 1 s. 36—49, z. 2 s. 26—37.

¹⁶⁷ PChP 1839 z. 3 s. 33—42, z. 4 s. 30—45.

¹⁶⁸ PChP 1840 z. 1 s. 3—20, z. 2 s. 3—36.

- 4) „Jakie uczynki pokutne przy spowiedzi zadawać” — podług niem. „Linzer Monatschrift”¹⁶⁹.
- 5) „Papież”¹⁷⁰.
- 6) Konsekracja biskupa Woytarowicza na biskupa tarnowskiego¹⁷¹
- 7) „O małżeństwach mieszanych”¹⁷².
- 8) „O spowiedzi powszechnej, dożywotniej, generalnej” (anon.)¹⁷³
- 9) „O przyjmowaniu protestantów do Kościoła”¹⁷⁴.
- 10) „Szkółka w Odrzykoniu” — pierwsza część podpisana, dokończenie anonimowe¹⁷⁵.

V. LISTY PASTERSKIE

W rocznikach „PChP” (z wyjątkiem 1838 i 1839) zamieszczonych jest po kilka listów pasterskich. Wśród nich znajdują się: dwie encykliki papieskie i 16 listów pasterskich obcych biskupów.

Podaję ich wykaz w porządku autorów:

- 1) Grzegorz XVI papież, Rzym 15 sierpnia 1832: „List okólny o obecnych uciskach Kościoła i przyczynach tylu złego” — po łac. z dołączeniem tłumaczenia polskiego¹⁷⁶.
- 2) Grzegorz XVI papież, Watykan 22 listopada 1836 „List ściśniający dyspenzy pomiędzy bliskimi krewnymi” — w tłum. polskim¹⁷⁷.
- 3) Andrzej Alojzy hr. Skarbek Ankwicz, b. arcybiskup lwowski o. ł. Prymas królestw Galicji i Lodomerii, Lwów 31 grudnia 1833, pożegnanie z duchowieństwem i wiernymi archidiecezji lwowskiej o. ł. przy przeniesieniu się na arcybiskupstwo Pragskie, po polsku¹⁷⁸.
- 4) Ten sam — jako książę arcybiskup praski, Legatus natus S. Stołicy Rzymskiej w Królestwie Czeskim (bez daty, ale wydana w Pradze 1834 r.) Odezwa do duchowieństwa nowej archidiecezji przy objęciu urzędu — list krótki na 3 strony, po łacinie¹⁷⁹.
- 5) T. s. z Pragi 1834 (bez dokładniejszej daty) odezwa pasterska do duchowieństwa archidiecezji praskiej po objęciu rządów teje archidiecezji — list dłuższy i uroczystszy od poprzedniego., po łac.¹⁸⁰.
- 6) Franciszek Xawery Luschin, arcybiskup lwowski o. ł. i książę Pry-

¹⁶⁹ PChP 1840 z. 1 s. 63—81, z. 2 s. 85—127.

¹⁷⁰ PChP 1840 z. 3 s. 3—12.

¹⁷¹ PChP 1840 z. 3 s. 158—160.

¹⁷² PChP 1840 z. 4 s. 3—59.

¹⁷³ PChP 1840 z. 4 s. 136—180.

¹⁷⁴ PChP 1840 z. 4 s. 216—228. Może też jego jest następny artykuł dot. poświęcenia szkoły — s. 229.

¹⁷⁵ PChP 1840 z. 3 s. 184—186, z. 4 s. 368 (dokończ. anonim.).

¹⁷⁶ PChP 1833 z. 4 s. 99—125.

¹⁷⁷ PChP 1837 z. 4 s. 107—110.

¹⁷⁸ PChP 1834 z. 1 s. 100—105.

¹⁷⁹ PChP 1835 z. 1 s. 114—116.

¹⁸⁰ PChP 1836 z. 1 s. 97—108, z. 2 s. 116—127.

- mas Królestw Galicji i Lodomerji, Lwów 9 listopada 1834. „List pasterski do duchowieństwa i wiernych przy objęciu archidiecezji lwowskiej”, po łacinie¹⁸¹.
- 7) T. s., Lwów 17 maja 1835 Odezwa pożegnawcza do duchowieństwa i wiernych, przy przeniesieniu do Gorycji, po łac.¹⁸²
 - 8) Samuel Cyryl Stefanowicz, arcybiskup lwowski ormiański, Lwów 10 lipca 1832, List pasterski do wiernych, po polsku¹⁸³.
 - 9) Michał Lewicki, metropolita Rusi halickiej, abp lwowski, bp kamieniecki, Lwów 18 lutego 1840, List pasterski do duchowieństwa ogłaszający rzekome Breve papieskie, a właściwie allokucję Grzeg. XVI na konsystorzu tajnym z 22 listopada 1839 o oderwaniu się Unitów rosyjskich od Unii, po łac.¹⁸⁴.
 - 10) T. s. Lwów 10 marca 1841 „List okólny do duchowieństwa unjacciego o unii” z łac. przetłumaczony po polsku¹⁸⁵.
 - 11) T. s. Lwów 11 paździer. 1841, List okólny ogłaszający breve Grzegorza XVI z daty Rzym, 17 lipca 1841 w sprawie unii, z łac. tłumaczenie polskie¹⁸⁶.
 - 12) Franciszek de Paula Pistek, biskup tarnowski, Tarnów 10 VI 1832, List pasterski do duchowieństwa przy objęciu diecezji, po łac.¹⁸⁷
 - 13) Franciszek Xawery Zacharjasiewicz, biskup tarnowski, Tarnów w maju 1836 (bez dnia, intronizował się w Tarnowie 12 maja 1836), List pasterski do wiernych przy objęciu diecezji, po polsku¹⁸⁸.
 - 14) T. s. jako biskup przemyski, bez daty (intronizacja była w Przemyślu 11 paździer. 1840), List pasterski do duchowieństwa diecezji po objęciu rządów, po łac.¹⁸⁹
 - 15) T. s. bez daty (intronizacja była w Przemyślu 11 paźdz. 1840), List pasterski do wiernych przemyskiej diecezji przy objęciu rządów, po polsku¹⁹⁰.
 - 16) Józef Grzegorz Wojtarowicz, bp tarnowski, Tarnów 29 listop. 1840, List pasterski do duchowieństwa na wstępie do diecezji, po łacinie¹⁹¹.
 - 17) T. s. Tarnów 29 listop. 1840, List pasterski do wiernych na wstępie do diecezji¹⁹².
 - 18) Jan Michał Sailer, bp Ratysbony, bez daty, List pasterski do die-

¹⁸¹ PChP 1834 z. 4 s. 96—102.

¹⁸² PChP 1835 z. 2 s. 114—119.

¹⁸³ PChP 1833 z. 2 s. 96—103.

¹⁸⁴ PChP 1840 z. 3 s. 135—146.

¹⁸⁵ PChP 1840 z. 4 s. 237—261.

¹⁸⁶ PChP 1840 z. 4 s. 261—271.

¹⁸⁷ PChP 1833 z. 1 s. 109—120.

¹⁸⁸ PChP 1836 z. 3 s. 111—115, z. 4 s. 116—120.

¹⁸⁹ PChP 1840 z. 3 s. 100—114.

¹⁹⁰ PChP 1840 z. 3 s. 114—134.

¹⁹¹ PChP 1840 z. 4 s. 272—285.

¹⁹² PChP 1840 z. 4 s. 285—298.

cezjan ogłoszony przed samym jego zgonem, który nastąpił dnia 20 maja 1833, w przekł. polskim¹⁰¹.

VI. PRENUMERATORZY

Liczba

Przy zakończeniu każdego rocznika znajdujemy w „PChP” imienny spis prenumeratorów. Nie dano spisu tylko w roczniku 1839, co tłumaczyć należy pewnym rozprężeniem redakcji po śmierci wydawcy, bpa Korczyńskiego. Spisy te umożliwiają nam nie tylko ilościową statystykę czytelników, ale rzucają pewne światło na sfery intelektualne popierające wydawnictwo.

Jeżeli zgrupujemy wykazanych prenumeratorów w porządku ich diecezji, wyłączając jako „innych”: zakonników, osoby cywilne i księgarnie, to statystyka prenumeratorów przedstawia się następująco:

Biskupi prenumeratorzy

- Franciszek Pistek, bp tarnowski (1833—34)
- Sariusz Skórkowski, bp krakowski (1833—34)
- Franciszek Zglenicki, sufragan krakowski (1834—37)
- Jan Snigurski, bp przem. gr. (1833—35)
- Michał Lewicki, metr. lw. gr. (1834—36)
- Samuel Stefanowicz, abp lw. ormiański (1833—34)
- Franciszek Zacharjasiewicz, nom. tarnowski (1833—35)
- Andrzej Ankwicz, abp praski (1834)

Statystyka prenumeratorów

	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1840
Diec. przem. łac.	159	149	133	120	92	116	276
Adiec. lwowska łac.	56	49	45	103	—	—	49
Diec. tarnowska	63	40	50	55	38	—	40
Diec. krakowska	1	21	7	—	2	—	—
Diec. przemyska gr.	39	14	18	—	—	—	5
Diec. lwowska gr.	13	—	4	3	—	—	39
Kapłani inni	2	2	1	—	—	30	—
Osoby cywilne	7	7	4	4	4	2	5
Księgarnie	—	—	14	10	125	100	—
Razem:	340	282	276	295	261	248	414

¹⁰¹ PChP 1834 z. 3 s. 103—117.

Księgarnie

- Jabłoński
1835: 11 egz., 1836: 10 egz., 1837: 25 egz.
- Kuhn i Milikowski
1835: 3 egz., 1836: 100 egz., 1838: 100 egz.

Cywilni prenumeratorzy (15)

- Borzęcka hr. Honorata (1833)
- Ciechoński, radca przy sądzie kryminalnym w Samborze (1833—34)
- Działyński, hrabia (1834)
- Gorczyński Adam (1840)
- Grabowski Tomasz, kasztelan (1833—34)
- Janiszewski Józef (1840)
- Mniszek hr. z Krysowic (1836—37)
- Neronowicz Jędrzej (1838)
- Pawlikowski Gwalbert, dziedzic Medyki (1834—40)
- Rościszewski Adam, dziedzic Zurowiczek Długich (1833—36)
- Signic Piotr (1840)
- Strachocki Adam, podkomorzy JCKM, dziedzic Rudnik (1833—38)
- Tarnawiecki Marcell, ob. praw dr ze Lwowa (1833—34)
- Tarnowski hr. Władysław z Wróblowic (1834—40)
- Zamoyski hr. Jędrzej z Krasiczyna (1837)
- Wszyscy z diecezji przemyskiej prócz Tarnawieckiego ze Lwowa.

VII. UPADEK PISMA

W przedmowie do 1-go zeszytu czytamy: „Cena przedpłaty ustanawia się tylko na 2 fl. 30 kr. Hon. Mon. rocznie. Wziąłem dlatego pod strych ostrzejszy tę cenę, bym się mógł stać dla liczby większej czytelników użytecznym”. Była to więc cena najniżej wykalkulowana i obliczona na pozyskanie większej liczby prenumeratorów. Że liczba 340 prenumeratorów pierwszego rocznika okazała się nie tylko dostateczną, ale zapewniającą pewną nadwyżkę zysku czystego, widzimy z zapowiedzi w zeszycie 3-cim, że cena zostaje ta sama, ale ponadto „jeżeli czytelników liczba nie zmniejszy się roku następującego, powodem to będzie dla wydawcy do przybrania sobie współpracowników i do rozszerzenia może przedsięwziętego dzieła”. W r. 1834 liczba prenumeratorów z diecezji przemyskiej o. 1. nawet się nieco podniosła, ale spoza diecezji spadła, w następstwie czego liczba ogólna prenumeratorów spadła do 269. Gdy zaś w następnych latach liczba prenumeratorów w diecezji spadała z każdym rokiem (aż do 91 w 1838), nie mogła i liczba ogólna prenumeratorów podźwignąć się, lecz stale utrzymywała się poniżej 300, a w najgorszym r. 1838 spadła nawet do 248. Ten spadek prenumeratorów uczynił wydawnictwo deficytowym. Nie mógł więc Korczyński w r. 1834 dotrzymać za-

powiedzi „przybrania sobie współpracowników” lecz sam i drugi ten rocznik pracą swą wypełnił. Nie mógł też rozszerzyć sam pisma, lecz nadal tę samą, od początku ustaloną, jego objętość pozostawił bez zmiany. Nie chciał Korczyński podnosić ceny wydawnictwa aby bardziej jeszcze nie odstraszać czytelników wysoką ceną. Że wydawnictwo nie upadło po drugim roku istnienia (jak się stało z „Archiwum teol.” w Poznaniu, którego wyszło 2 roczniki) zawdzięczać należy szczęśliwemu podniesieniu redaktora do godności biskupiej. Już jako nominat przemyski zapowiada wydawca w z. 3-cim r. 1834, że czasopismo wychodzić będzie nadal w tej samej niskiej cenie i objętości, ale wzbogaci się jego układ wewnętrzny przez wprowadzenie nowych działów i przybędą biskupowi-wydawcy współpracownicy, bowiem „czasopismo wychodzić będzie pracą i piórem wezwanych do tego przez Ordynariat kapłanów”. Współpracownicy ci nie brali zapewne honorarium. Koszta druku zostały bez zmiany. Ile brakło na wypłatę drukarza, dopłacał nadal biskup ze swojej kasy. Fakt ten stwierdza wyraźnie Woytarowicz w swoim nekrologu bpa Korczyńskiego gdy pisze: „Na zapłacenie druku dodawał corocznie po kilkaset Rzl. M. K. nie chcąc podwyższeniem przedpłaty utrudniać nabycie tego dziełka”. Istotnie do końca cena pozostała niezmienną 2 fl. 30 kr. rocznie. W dalszym ciągu tenże ks. Woytarowicz wychwaliwszy wartość czasopisma i podniósłszy płynące z niego pożytki dla podniesienia oświaty wyraża postulat: „Życzyć by należało, aby i nadal wychodzić mogło”. Życzenie to spełniło się tylko na jeden rocznik 1840. Brakło biskupa mecenasa i redaktora, ale żyli współpracownicy, zbożnym zapalem dla czasopisma przejęci. Leżały też zapewne w tece redakcyjnej rzeczy wcześniej opracowane. Nie brakło więc materiałów do druku. W rezultacie zeszyty 1—3 rocznika 1840 ukazały się w objętości nawet nieco większej niż w latach poprzednich. Treść była nie mniej bogata, choć porządek już nie ustalony, dla braku widocznie sprężystego kierownictwa. Trudniej było opłacić dzieło przy braku zasiłków z biskupiej kasy. Widocznie jednak poszli wydawcy najracjonalniejszą drogą zaagitowania większej ilości płatnych odbiorców, skoro liczbę prenumeratorów za r. 1840 mogli wykazać aż 414 (w tym z diec. przemyskiej 281). Pismo więc znowu zaczęło się opłacać. Co więcej, można je było nawet rozszerzyć. Dowodzi tego nie tylko powiększenie zeszytów 1—3 ale jeszcze więcej niezwykle wzrost ostatniego zeszytu 4-go o objętości aż 378 stron. Był to co prawda zeszyt likwidujący stosunki wydawców z czytelnikami. Złożono w nim nieco chaotycznie całą pozostałość teki redakcyjnej. Wydrukowano dopiero w r. 1843, ale już i przedostatni zeszyt 3 z r. 1840 ukazał się z opóźnieniem w r. 1841.

Dlaczegoż więc upadło pismo uznane powszechnie za pożyteczne, mające dostateczną ilość prenumeratorów i opłacające się?

Na końcu zeszytu ostatniego czytamy takie „Uwiedomienie: Dla zaszyłych niespodziewanie trudności, wydawanie czasopisma tego w ostatnich zeszytach znacznie opóźnione było, na koniec zupełnie zostanie przerwane, aż może do okoliczności więcej mu sprzyjających”.

Nie wypadalo wydawcom wyjawiać, na czym polegały owe niesprzyjające wydawnictwu okoliczności, gdyż chodziło o osobę samego biskupa ordynariusza przemyskiego, Franciszka Xawerego Zacharjasiewicza, który, że wydawnictwu nie sprzyjał i że ono z tej przyczyny upadło, jawnie stwierdził później historyk diecezji Pawłowski¹⁹⁴. Dał on był niegdyś biskupowi Korczyńskiemu do wydrukowania w czasopiśmie swoją „Historię kapituły lwowskiej lae.” i drukowano tę pracę w rocznikach 1838 i 1839, niestety bez dokończenia, którego widocznie naumyślnie dla rocznika 1840 biskup autor odmówił. Gdyby pismu był sprzyjał, byłby nie tylko dokończył w nim tę historię kapituły, ale zapewniłby jego łamy przygotowaną przez siebie do druku i później w Wiedniu 1844 wydaną historią żywotów biskupów przemyskich (Vitae Episcoporum Prem.). Że nie obojętnym mu było rozbudzenie i podtrzymywanie ruchu naukowego w diecezji świadczy zarządzenie, aby proboszczowie spisywali w osobnych książkach dzieje dawniejszych proboszczów oraz memorabilia swych parafii, że znał i cenił naukową wartość źródeł archiwalnych świadczą jego starania o całość archiwum konsystorskiego¹⁹⁵ i zarządzenia w Kurendach, aby proboszczowie pilnowali całości dokumentów swych parafii. Przyznaje mu jego biograf Pawłowski¹⁹⁶, że był wszechstronnie wykształcony ale, z odcieniem ironii, gani jego choleryczny temperament, gadatliwość, hiperkrytycyzm i niepoważny dowcip. Niemilosiernie też krytykuje jego wydawnictwo żywotów biskupich jako rzecz zupełnie niekrytyczną i rojącą się od błędów¹⁹⁷. Jeżeli, jak przypuszczać można, oddał bp Zacharjasiewicz wydawcom „PChP” do opublikowania dokończenie swej historii kapituły lwowskiej, a może także zrobił nadzieje opublikowania owej kompilacji swojej o biskupach, — to niewątpliwie młodzi wydawcy, może właśnie Pawłowski, zwrócili uwagę na błędy biskupa-autora, może zaproponowali poprawki, urazili autorską ambicję i wywołali choleryczny gniew starca.

Boć przecież pismo było dotąd wydawane „pracą i piórem wezwanych do tego przez Ordynariat kapłanów”, a więc nikt inny jak Ordynariusz był jego wydawcą i redaktorem. Biskup Korczyński w tym charakterze rozprawy swych współpracowników „pre-

¹⁹⁴ Pawłowski, jw. s. 559.

¹⁹⁵ Por. Kwolek, *Archiwa diec. przem.* s. 17—18.

¹⁹⁶ Pawłowski, jw. s. 664.

¹⁹⁷ Pawłowski, jw. s. 6 i passim.

glądał, poprawiał i przerabiał". Wypadalo, aby tę rolę przejął po poprzedniku w całości nowy Ordynariusz, a tu tymczasem zamiast poprawiać, sam uległ krytyce i poprawkom, on, były profesor i rektor uniwersytetu, nauczyciel swego niegdyś poprzednika. Nie mogąc więc, czy nie umiając poprowadzić redakcji, gdy nie wypadało mu zostać nadal w skromnej roli współpracownika, nie mógł przychylnością darzyć czasopisma. Upaść więc musiało dla braku redaktora, który powinien był mieć podobny do Korczyńskiego autorytet, by „wezwać” do współpracy innych kapłanów i pracą tą energicznie pokierować. Na losach pisma fatalnie zaważyło związanie redakcji z osobą Ordynariusza, a potem jakaś niezgodność między reprezentującym dawną uczoność rządzącym Ordynariuszem a duchem jego ucznia i poprzednika, przemawiającym przez zespół swych młodych współpracowników, uczniów i wybrańców, reprezentujących nowe krytyczne metody nauki.

Upadło czasopismo, chylił się do grobu bp Zacharjasiewicz, rósł za to w uczoności i pracy najwybitniejszy spośród współpracowników Korczyńskiego — ks. Franciszek Pawłowski, którego dzieła poczytać można za najlepszy owoc posiewu uczonego biskupa, po dziś dzień wartościowy i dla diecezji niezastąpiony.

Nastalo potem kilkadziesiąt lat chudych, gdy jedynym stałym wydawnictwem w diecezji były urzędowe kurendy biskupie. „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy” popadał w zapomnienie.

Gdy znowu diecezja doczekała się uczonego biskupa w osobie Józefa Sebastiana Pelczara (1900—1924), który i sam pisał i do pisania innych księży zachęcić umiał, ten ruch wydawniczy już inne miał oblicze. Nic tradycji „Przyjaciela Chrześcijańskiej Prawdy” była zerwana. Uważany za wielce przestarzały i nieaktualny, nie był czytany, rzadko cieszył się poszanowaniem w parafialnych bibliotekach, częściej ginęły jego szare zeszyty w kurzu plebańskich strychów i kościelnych rupieciarniach, zwanych skarbcami. Ostatnie egzemplarze z reszty nakładu odnaleźli w seminaryjnej bibliotece i między siebie rozebrali klerycy około r. 1910, niewielki objawiając zapal do ich lektury. Komplet czasopisma, będącego niegdyś chlubą diecezji, należą dziś do rzadkości. A przecież kryją się w jego rocznikach rozprawy wartościowe i w danej materii dotąd jedyne. Lektura ich daje interesujący obraz obyczajów i uczoności naszego duchowieństwa sprzed stu lat. Przekonujemy się stąd, że ówczesne pokolenie pod względem nauki nie stało niżej od obecnego, skoro w ciężkich warunkach, pod sterem energicznego i uczonego pasterza, zdobyło się na tak poważny i stosunkowo długotrwały wysiłek naukowo-wydawniczy.

Tym to poprzednikom naszym na chwałę a żyjącym konfratrom na zachętę, godziło się w stuletnią rocznicę poświęcić niniejsze wspomnienie.

POSŁOWIE

Jaką wartość posiadało czasopismo „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy” i zamieszczane w nim rozprawy naukowe, niech powiedzą współcześni.

W trzy lata po przemyskim „Przyjacielu” ukazało się następne polskie pismo teologiczne, również kwartalne i w podobnym formacie, wydawane w Poznaniu (1836—37) przez ks. Jana Jabczyńskiego, pt. „Archiwum Teologiczne”. Pierwszy poszyt tego pisma w dziale „Literatura teologiczna” na pierwszym miejscu zamieszcza notatkę o wychodzącym w Przemyślu od 1833 roku naszym czasopiśmie i jego redaktorze.

W prospekcie z dnia 29 marca 1841 w sprawie wydawania w Warszawie czasopisma naukowego pt. „Pamiętnik Religijno-Moralny” czytamy: „Od lat kilkunastu dopiero, staraniem gorliwych o podniesienie prawdziwego oświecenia i u nas równie, jak we wszystkich krajach, dzieła duchowne znowu wychodzić zaczęły. W ostatnich latach mieliśmy dwa wyborne pisma periodyczne: „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy” i „Archiwum Teologiczne”, jedno w Przemyślu, drugie w Poznaniu wydawane, lecz oba ustaly”.

„Pamiętnik Religijno-Moralny”, wychodzący w Warszawie od r. 1841 z inicjatywy ks. Adama Szelewskiego, stanowi trzecie polskie pismo teologiczne. Oceniając je „Biblioteka Warszawska” pisze w kwietniu 1843 roku: „W przeciągu ostatniego dziesiątka lat za obudzeniem się ducha religijnego, ukazały się pisma czasowe duchownej treści w języku polskim. Książd Korczyński, późniejszy biskup przemyski (!) zaczął je chwalebnie w Galicji wydawaniem w roku 1833 dziennika (!) teologicznego pt. „Przyjaciel Chrześcijańskiej Prawdy”. Kanonik Jabczyński w r. 1837 wielce się zasłużył duchowieństwu i publiczności katolickiej w Poznaniu ogłaszając wyborne swoje „Archiwum Teologiczne”. Ale żarliwe i przekonywające głosy obu tych uczonych mężów krótko brzmiały”.

Priorytet więc diecezji przemyskiej w wydawaniu pierwszego polskiego czasopisma teologicznego nie ulega wątpliwości¹⁹⁸.

Po upadku „Przyjaciela Chrześc. Prawdy” w r. 1840, z braku poparcia ze strony władzy diecezjalnej, kapłani diecezji łącznie z profesorami Instytutu Teologicznego przez około 25 lat prawie nic nie publikują, jakby opanowani jakimś zniechęceniem. Rodzą się jednak w tym czasie lub dojrzewają nowe pokolenia wybitnych mężów, jak ks. Fr. Pawłowski, ks. Marcin Skwierczyński, ks. Józef Krukowski, ks. Bronisław Markiewicz, bp. Józef Seb. Pelczar,

¹⁹⁸ Ks. A. Klawek, *Zarys dziejów teologii katolickiej w Polsce*, Kraków 1948 s. 25 n.

bp Jakub Glazer, ks. Jakub Federkiewicz, bp Karol Fischer, ks. Wojciech Galant, ks. Stanisław Spis, ks. Teofil Łękowski, ks. Paweł Rawski, ks. Władysław Kochowski, ks. Antoni Trznadel, ks. Kazimierz Wais, ks. Władysław Sarna, ks. Jan Balicki. Siedmiu z nich zaproszono na katedry uniwersyteckie, trzech zaliczonych zostało w grono polskich kandydatów na ołtarze. Zajął się oni w ostatnim okresie zaborczych dziejów diecezji przemyskiej na przełomie XIX/XX wieku tak wielką nauką i cnotą, że zyskali wówczas dla niej chlubną dewizę: „Premisilia docta et pia”.

W zakończeniu swej monografii o „Przyjacielu Chrześcijańskiej Prawdy” docenia czcigodny śp. Autor wartość naukową tego pisma. Chyba jednak nieco przesadnie przedstawia stan zapomnienia i zerwania z nim nici tradycji przez wymienione pokolenia kapłanów, skoro komplety pisma posiadali w swych zbiorach prywatnych, o czym świadczy proveniencja zachowanych dziś egzemplarzy w zbiorach diecezjalnych. Ci Poprzednicy, kapłani, którzy pod przewodnictwem biskupa Michała Korczyńskiego podejmowali przez szereg lat niemały trud redagowania tego pierwszego polskiego czasopisma teologicznego, byli dla nich niezawodnie wzorem i przykładem.

IRENA HOMOLA

ORGANIZACJA TERYTORIALNA I DUSZPASTERSKA DIECEZJI PRZEMYSKIEJ RZYMSKOKATOLICKIEJ W LATACH 1867—1914

Celem artykułu jest przedstawienie stanu i organizacji rzymskokatolickiej diecezji przemyskiej oraz określenie zmian zachodzących w jej strukturze wewnętrznej w latach 1867—1914¹. Przez cały interesujący nas okres, zwany autonomicznym, diecezja prze-

¹ O dziejach diecezji przemyskiej w XIX w. zupełnie brak opracowań. Dla okresu wcześniejszego pewne zagadnienia związane z diecezją przemyską zostały opracowane, jak np.: J. Ataman, W. H. Siemakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej, Warszawa 1936; T. Siłwa, Duchowieństwo parafialne diecezji przemyskiej w potowie XVI w., „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” t. 15: 1968, z. 1 s. 61—88; tenże, Skład osobowy kapituły przemyskiej w początkach XVI w., „Kronika Tow. Nauk. KUL” 1968; J. Ataman, Akta wizytacji diecezji przemyskiej do końca XVIII w., „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 1959 z. 2 s. 32—44; W. Kramarz, T. Landenberger, Rozmieszczenie ludności rzymskokatolickiej w diecezji przemyskiej w r. 1785, w: Studia z historii społeczno-gospodarczej poświęcone prof. dr F. Bujakowi, Lwów 1931 s. 447—478 i inne. Lata pod zaborem austriackim (1772—1914) zostały zaledwie krótko i ogólnie scharakteryzowane przy przedstawieniu rządów poszczególnych biskupów w książce W. Sarny, *Episkopat przemyski*, Przemyśl 1902, lecz doprowadzone tylko do śmierci biskupa Soleckiego w r. 1900. J. Federkiewicz w rozprawie *Kapituła przemyska*, „Kronika Diecezji Przemyskiej” 1908—1913, uwzględnił okres autonomiczny przy omawianiu wybranych zagadnień, głównie jednak koncentrując się na składzie osobowym kapituły w tych latach. M. Kasperkiewicz (s. Karolina) w monografii poświęconej biskupowi J. S. Pelczarowi (Rzym 1972) starała się przedstawić stan diecezji przemyskiej za jego rządów, lecz oczywiście poza ogólnym szkicem nie mogła szerzej uwzględnić wielu zagadnień. Zarys historyczno-statystyczny w *Encyklopedii Kościelnej*, przewodniki Gilewicza, Hausnera czy K. Wolskiego o Przemyśle — wyczerpują bardzo skromną ilość opracowań wspominających zaledwie marginesowo o losach diecezji przemyskiej w latach 1867—1914. W tej sytuacji nasz szkic oparty został głównie na materiałach źródłowych, a więc kurendach, „Kronice Diecezji Przemyskiej”, prasie, jak „Echo Przemyskie”, schematyzmach kleru rzymskokatolickiego obrządku łacińskiego diecezji przemyskiej oraz obrządku greckokatolickiego, „Roczniku Statystyki Galicji”, aktach i statutach synodów, oraz materiałach rękopiśmiennych, przechowywanych w Archiwum Generalnym Służebnie Najświętszego Serca Jezusowego w Krakowie, które dotyczą głównie biskupa J. S. Pelczara, jak i znajdujących się tam odpisach korespondencji urzędowej z Archiwum Diecezji Przemyskiej.